गहुँ जोन प्रोफाईल पुस्तिका

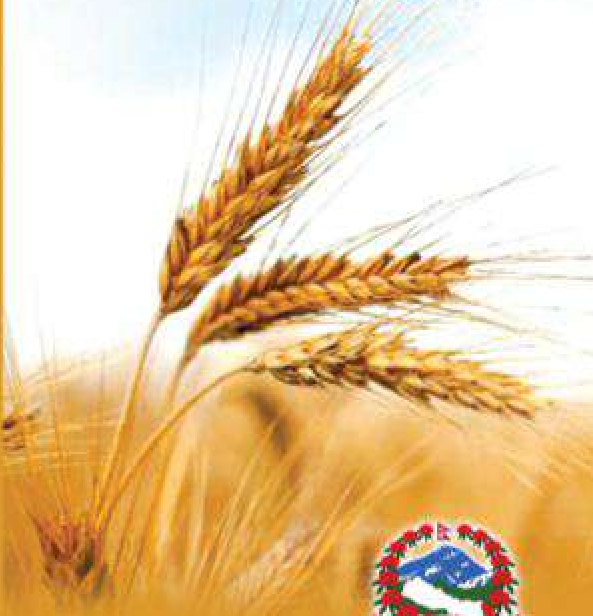

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही

गहुँ जोन प्रोफाईल पुस्तिका

आ.व.२०७८/०७९

Wheat Zone Profile Book
FY 2021/022

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही
फोन नः ०७१-५७०९१७, ०७१-५७०२०१, ०७१-५८७००६
ईमेलः pmamp.piu.rupandehi@gmail.com
बेभसाईटः https://piurupandehi.pmamp.gov.np

गहुँ जोन प्रोफाईल पुस्तिका आ.व.२०७८/०७९
(Wheat Zone Profile Book FY 2021/22)
प्रकाशकः प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही

प्रकाशन मितिः २०७८ चैत्र
मुद्रणः २०० प्रति

श्रोत उद्दत गर्ने ठेगाना (Citation Address):

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही, २०७८. गहुँ जोन प्रोफाईल पुस्तिका आ.व.२०७८/०७९. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही, नेपाल
PMAMP, PIU, Rupandehi. 2021. Wheat Zone Profile Book, 2021/22. Prime Minister Agriculture Modernization Project, Project Implementation Unit, Rupandehi, Nepal

मेरो भनाई

कृषि उपजहरूको विशिष्टकृत क्षेत्रहरू निर्माण एंव निर्यात योग्य कृषि बस्तुहरुको मूल्य अभिवृद्धि गर्दै प्रतिशपर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सम्मानजनक नाफामुखी व्यवसायका रुपमा विकास एंव रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्ने उद्देश्यका साथ आ.व.२०७३/०७४ देखि रुपन्देही जिल्लामा प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत माछा सुपरजोन कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। यससँगै आ.व.२०७८/०७९ मा जिल्लाका मर्चवार क्षेत्रका ३ वटा स्थानीय तहको १० वटा वडाबाट गहुँ जोन कार्यक्रम कार्यान्वयनको शुरुवात भएको छ। गहुँ जोन क्षेत्रमा गहुँ/गहुँको बीउको उत्पादन/उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्न, यान्त्रीकरण प्रवर्द्धनमा टेवा पुर्याउने, सिंचाईका पुर्वाधार मार्फत गहुँको प्रवर्दन गर्ने, बीउ प्रशोधन तथा भण्डारण गृह निर्माण मार्फत उत्पादित बीउको गुणस्तरमा सुधार ल्याउने र बजारीकरणको प्रवर्दन गर्ने, उन्नत प्रविधिहरुको विस्तार एंव प्रसार गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गहुँ जोनको उद्दश्य रहेको छ।यस अन्तर्गत संचालित क्रियाकलापहरुबाट कृषकहरुको ज्ञान, सिप एंव धारणामा आएको परिवर्तनका कारण कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न, आयस्तर बढाउन, स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्न तथा कृषिमा आधुनिकीकरण एंव व्यवसायीकरण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

प्रस्तुत गहुँ जोन प्रोफाईल पुस्तिकामा प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना अन्तर्गत गहुँ जोनका बारेमा १० वटै वडाबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विविध जानकारी सहितको सम्पूर्ण गहुँ जोन क्षेत्रको प्रोफाईल समावेश गरिएको छ। अद्यवधिक प्रोफाईल पुस्तिकालाई विभिन्न खण्डमा विभाजन गरिएको छ। साथै यस प्रोफाईलमा आ.व.२०७८/०७९ मा क्षेत्र निर्धारण भएका १० वटा वडाबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी गहुँ जोनसँग सम्बन्धित विविध जानकारीहरु समावेश गरिएको छ। त्यसैगरी अनुसुचिमा परियोजना क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धी विवरण, आवद्ध भएका समूह, सहकारी तथा नीजि फर्महरुको विवरण, तथ्याङ्कको लागि नमूना लिएका संस्थाहरुको विवरण तथा अन्य जानकारी समावेश गरिएको

छ । प्रस्तुत प्रोफाईल पुस्तिकाले रुपन्देही जिल्लामा सञ्चालित गहुँ जोन सम्बन्धी विवरणात्मक जानकारी दिन तथा संचालित विभिन्न क्रियाकलापहरुको बारेमा आयोजना समाप्त भए पश्चातको प्रभावको मुल्यांकन गर्न उपयोगी सिद्द हुने अपेक्षा गरेको छु। गहुँ जोन क्षेत्रमा कार्य गर्नु हुने कृषि तथा गैह्र कृषि क्षेत्रको विकास तथा अनुसन्धान एंव व्यवसायमा संग्लग्न निकायहरुका लागि महत्वपुर्ण श्रोत सामाग्रीको रुपमा रहने कुराको समेत विश्वाश लिएको छु ।

अन्तमा यस प्रोफाईल पुस्तिका तयारीका क्रममा आवश्यक सामाग्री तथा तथ्यांक संकलन, विश्लेषण, लेखन तथा सम्पादन कार्यमा आवश्यक सहयोग गर्ने कृषि अधिकृत श्री जोगेन्द्र कान्दु, श्री सुमन खनाल, बाली विज्ञको रुपमा कार्यरत श्री सुदिप मरासिनी, ना.सु. श्री जिवन पौडेल तथा लेखापाल श्री कृष्णा खनाल तथा वि.एस्सी कृषि इन्टर्नलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। प्रोफाईल पुस्तिका तयारीका लागि आवश्यक तथ्यांक संकलनमा सहयोग गर्नु हुने स्थानीय तहका कृषि प्राविधिकहरु, गहुँ जोन संचालक समितिका पदाधिकारीहरु, कृषक समुह-सहकारीका पदाधिकारी एंव कृषकहरुलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस प्रोफाईल पुस्तिकामा रहेका कमी कमजोरीहरुलाई औंल्याई जानकारीमुलक एंव उपयोगी प्रकाशनका रुपमा परिमार्जनका लागि आवश्यक रचनात्मक सुझाव एंव पृष्ठपोषणका लागि सम्पुर्ण पाठक वर्ग एंव प्रयोगकर्ताहरुमा हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

नारायण काफ्ले
वरिष्ठ कृषि अधिकृत

विषय सूची

खण्ड – क

१. आयोजनाको संक्षिप्त परिचय..१
१.१ सोंच..२
१.२ लक्ष्य..२
१.३ उद्देश्यहरु..२
१.४ परियोजनाका संभागहरु ३
१.५ परियोजना संचालनका अवधारणा..३
१.६ गहुँ जोन रुपन्देहीको परिचय..४
१.६.१ गहुँ जोनको उद्देश्य..५
१.६.२ गहुँ जोनमा संचालन हुने क्रियाकलापहरु..५
१.६.३ जोन निर्माण प्रक्रिया..६
१.६.४ जोन संचालन प्रक्रिया ६
१.७ प्रोफाईलको उद्देश्य..७

खण्ड – ख

२. गहुँ जोन प्रोफाईलको विवरण..९
२.१ अध्ययन विधि तथा तरिका ९
२.१.१ स्थानको छनोट..९

२.१.२ नमुनाको छनौट ९
२.१.३ जानकारीको श्रोत..९
२.१.४ तथ्यांक संकलनको तरिका..९
२.१.५ फिल्ड सर्भे..१०
२.१.६ तथ्यांक प्रविष्टि प्रशोधन एंव विश्लेषण..१०
२.१.७ प्रारम्भिक प्रोफाइल तयारी तथा पृष्ठपोषण संकलन १०
२.१.८ अन्तिम प्रोफाईल तयारी तथा निर्माण..१०
२.१.९ प्रोफाईलको ढाँचा १०
२.२ अध्ययन विश्लेषण..११
२.२.१ जोन क्षेत्रको परिचय ११
२.२.१.२ जनसंख्या सम्बन्धी विवरण..११
२.२.१.३ घरपरिवारमा सदस्य संख्याको वर्गिकरण........................ १२
२.२.१.४ उमेर अनुसार जनसंख्याको वर्गिकरण १३
२.२.२ पुर्वाधार सम्बन्धी विवरण १६
२.२.२.२ गहुं खेती गर्ने जग्गा र सडक देखिको दुरीको अवस्था..........१६
२.२.३ गहुँ बाली सम्बन्धी विवरण..१९
२.२.३.३ गहुँ लगाउने समय..२०
२.२.३.४ गहुँको उत्पादन एंव विक्रि सम्बन्धी विवरण....................२०

२.२.३.५ बीउ प्रतिस्थापनको अवस्था....................................... २१

२.२.३.६ बीउको श्रोत.. २२

२.२.४ गहुँ सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान.. २५

२.२.५.२ गहुँको मुल्य... ३०

२.३ निष्कर्ष.. ३२

अनुसूची

अनुसूची

अनुसूची १ .... ३५
अनुसूची २ .... ३५
अनुसूची ३ .... ३७
अनुसूची ४ .... ३८

खण्ड - क

१. आयोजनाको संक्षिप्त परिचय

देशको करिब दुई तिहाई जनसंख्या रोजगारी तथा जिविकाको लागि कृषि क्षेत्रमा निर्भर रहेको भएता पनि यस क्षेत्रको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा करिब २५.८ (कृषि, वन तथा मत्स्यपालन) प्रतिशत (आर्थिक सर्वेक्षण, २०७७/७८) योगदान रहेको छ। नेपालको संविधान २०७२ ले खाद्य सम्बन्धी हकलाई जनताको मौलिक हकका रुपमा स्थापित गरीसकेको साथै दिगो आत्मनिर्भर एवं व्यवसायिक कृषि क्षेत्रको परिकल्पना सहित कृषि विकासको २० बर्षे रणनीति (ADS) कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ। आर्थिक रुपले सकृय जनशक्ति दिनानुदिन विदेशिने क्रम बढ्दै जाँदा कृषि क्षेत्रमा बढ्दै गईरहेको श्रम शक्तिको अभाव, कृषि उत्पादनमा बढ्दो उत्पादन लागत, बढ्दो जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, उर्वर कृषि भूमिको गैर कृषि, तथा जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक प्रभाव, उत्पादनका सामाग्रीहरुको अप्रर्याप्त आपूर्ति, ग्रामीण तथा भौतिक पूर्वाधारहरुको अप्रयाप्तता, साना, खण्डित र अव्यवस्थित भू–उपयोगको अवस्था, आवश्यक ज्ञान, प्रविधि तथा श्रमशक्ति सर्वसुलभ नहुनु, कृषि उत्पादन विविधिकरण, प्रतिस्पर्धी र वजारमुखी हुन नसक्नु, जीवनाशक विषादीको सुरक्षित प्रयोगबारे प्रर्याप्त जानकारी नहुनु, अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसार बीचको त्रिपक्षीय सम्बन्धलाई मजबुत तुल्याई अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधिहरु पर्याप्त मात्रामा बिस्तार हुन नसक्नु जस्ता कारणहरुले कृषि क्षेत्रमा आशातित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन। कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने स्पष्ट मार्गचित्रका साथ कृषि उपजको उत्पादनका लागि आबश्यक प्रविधि तथा उत्पादन सामाग्रीको व्यवस्था, वाली वस्तुमा यान्त्रिकरण, प्रशोधन तथा बजारीकरणको लागि आबश्यक पूर्वाधारको ब्यवस्था जस्ता प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाका कृयाकलाप मार्फत कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणको परिकल्पना गरीएको छ।

कृषि क्षेत्रको समग्र आधुनिकीकरणको प्रक्रियालाई तिव्र पार्न र बाह्य परिवेशसंग सामन्जस्यता ल्याउन आधुनिक कृषिका निम्न आयामहरुलाई समावेश गरी आधुनिकीकरणको प्रक्रियाको थालनी गर्न आ. व. २०७३/०७४ देखि प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना कार्यान्वयनमा रहेको छ।

१. भूमिको वैज्ञानिक उपयोग
२. आधुनिक कृषि प्रविधिहरुको अवलम्वन
३. कृषिमा यान्त्रिकीकरण
४. कृषि उपजहरुको प्रशोधन तथा बजारीकरण पूर्वाधारहरुको विकास
५. कृषि अनुसन्धान – शिक्षा – प्रसार प्रणालीको सुदृढ समन्वय एवं आधुनिकीकरण
६. प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको अवलम्वन
७. गुणस्तर नियन्त्रण तथा खाद्य स्वच्छता अभिबृद्धि
८. वातावरण परिवर्तन अनुकूलित कृषि प्रणाली अवलम्वन

१.१ सोंच

कृषिमा आधारित अर्थतन्त्रबाट कृषिजन्य उद्योगमा रुपान्तरित आधुनिक, व्यवसायिक, दिगो एवं आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने।

१.२ लक्ष्य

समग्र कृषि मुल्य श्रृंखलाका अवयवहरुको एकीकृत संयोजन र परिचालन मार्फत खाद्य पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कृषि औधोगिकीकरण उन्मुख दिगो आर्थिक अवसरहरु सृजना गरी राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुर्याउने।

१.३ उद्देश्यहरु

१. प्रमुख कृषि उपजहरुको विशिष्टकृत क्षेत्रहरु निर्माण गर्ने
२. निर्यात योग्य कृषि बस्तुहरुको मूल्य अभिवृद्धि गर्दै प्रतिश्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
३. कृषिलाई सम्मानजनक नाफामुखी व्यवसायका रुपमा विकास गर्दै रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्ने, र

४. बहुसरोकारवाला निकायहरु बिचको कार्यमूलक समन्वय मार्फत प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने।

१.४ परियोजनाका संभागहरु

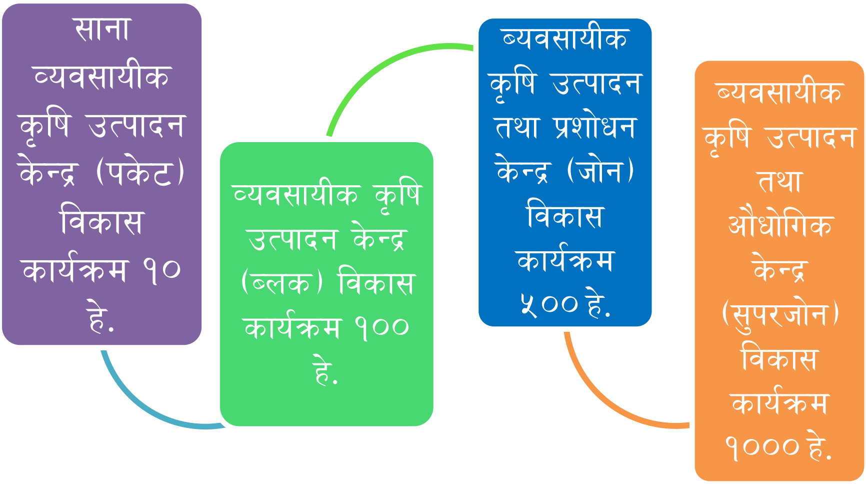

१.५ परियोजना संचालनका अवधारणा

१.६ गहुँ जोन रुपन्देहीको परिचय

कृषि क्षेत्रको सम्रग आधुनिकीकरणको प्रक्रियालाई तिव्र पार्न र बाह्य परिवेशसंग सामन्जस्यता ल्याउन आधुनिक कृषिका विभिन्न आयामहरुलाई समावेश गरी आधुनिकीकरणको प्रक्रियाको थालनी गर्न प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना आ.व. २०७३/७४ देखि १० वर्षे परियोजना संचालन भएको छ। जस अनुरुप आ.व. २०७८/०७९ देखि रुपन्देही जिल्लामा गहुँ तथा गहुँ बीउको व्यवसायीक उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र विकास गर्नका लागि जिल्लाका ३ वटा स्थानीय तहका १० वटा वडाहरु (अनुसूचि १) का जम्मा २० वटा कृषक समुह, ७ वटा कृषि सहकारी, २ समिति र ३ वटा फर्म गरी जम्मा ३२ वटा समूह/सहकारी/नीजि फर्म (अनुसूचि २) मार्फत जम्मा ५३५ हे. क्षेत्रफललाई लक्षित गरी विभिन्न कार्यक्रमहरको शुरुवात गरिएको छ ।

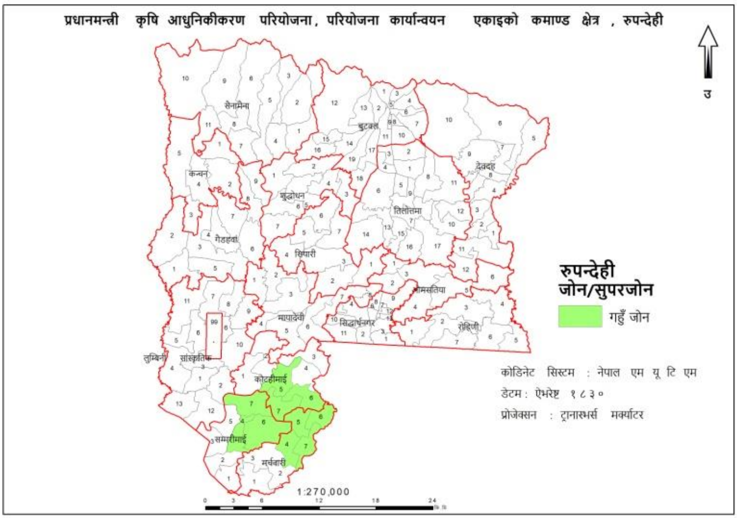

चित्र नं. १. गहुँ जोन कार्यक्रम कार्यान्वयन भएका वडाहरु सहितको स्थानीय तहको विवरण

१.६.१ गहुँ जोनको उद्देश्य

- ❖ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणमा योगदान पुर्याउने गरी गहुँ तथा गहुँ बीउको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु,
- ❖ जोन क्षेत्रमा कृषि यान्त्रीकरण, कृषि पूर्वाधार विकास एवं व्यवसायीकरण प्रवर्द्धन तथा प्रारम्भिक प्रशोधन केन्द्रहरुको स्थापना मार्फत कृषि आधुनिकीकरणको आधारशिला तयार गर्ने
- ❖ जोन तथा आसपासका क्षेत्रहरुमा रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्ने

१.६.२ गहुँ जोनमा संचालन हुने क्रियाकलापहरु

- ❖ जोन क्षेत्रमा रासायनिक तथा प्राङ्गारिक मल, उन्नत तथा हाईबिड बीउ विजन, रसायनिक एवं जैविक विषादीहरु लगायतका उत्पादन सामग्रीहरुमा तोकिए बमोजिम अनुदान सहयोग उपलव्ध गराउने ।
- ❖ गहुँ तथा गहुँ बीउको सहभागितात्मक व्यवसायीक उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन संचालन, बजारीकरण, मूल्य श्रृंखला विकास लगायतका विविध पक्षहरु समेटिने गरी स्थलगत तालिम कार्यक्रम संचालन ।
- ❖ यान्त्रीकरण प्रवर्दनका लागि उत्पादन देखि बजारीकरणसम्म आवश्यक पर्ने सवै प्रकारका मेशिनरी औजार उपकरणको सेट सहितको सेवा उपलव्ध गराउन Custom Hiring Center स्थापनाका लागि पूंजीगत अनुदान उपलव्ध गराउने ।
- ❖ व्यवसायीकरणका लागि प्राथमिक प्रशोधन केन्द्र, गोदाम घर, ग्रेडिंग लगायतका उत्पादनोपरान्त आवश्यक पूर्वधारहरु रहेको एक पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर निर्माण गर्ने।
- ❖ पूर्वाधार विकास सहयोग तर्फ लिफ्ट, डिप तथा स्यालो ट्युववेल जडान, सिंचाईकुलो मर्मत तथा सुधार, आवश्यक कृषि पूर्वाधारहरु (Community Seed Banks, Processing, Grading And Packaging Units, Marketing Infrastructures, CAESC Infrastructure, Quarantine Infrastructures/ Laboratories) लगायतमा सहयोग पुर्याउने ।

- ❖ प्राङ्गारिक मल कारखाना, टिस्यु कल्चर ल्याव, हाइटेक नर्सरी लगायतका पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग पुर्याउने।

१.६.३ जोन निर्माण प्रक्रिया

- ❖ भौगोलिक तथा प्राविधिक सम्भाव्यताका आधारमा तोकिएको क्षेत्रमा तोकिएका बाली/वस्तुका जोनहरु निर्माण गर्न चाहने कृषक समुह, कानुन बमोजिम दर्ता भएका कृषि कार्यमा संलग्न सहकारी, कृषि उद्यमी तथा व्यवसायीको सुचि तयार गर्ने व्यवस्था अनुरुप जोन क्षेत्र विस्तारसँगै अनुसुची २ बमोजिम गहुँ उत्पादक कृषकहरुको सुचि तय भएको ।
- ❖ सूचीकृतहरु मध्येवाट आवश्यक संख्यामा जोन छनौटका लागि परियोजना कार्यान्वयन एकाइ (PIU) ले सम्बन्धित विषय विज्ञको संयोजकत्वमा आवश्यकतानुसार सदस्यहरु रहने एक प्राविधिक कार्यदल बनाउनेछ ।
- ❖ उक्त कार्यदलले तोकेका सूचकहरु र स्थलगत प्रमाणिकरण समेतका आधारमा सिफारिश गरे अनुरुप जोन क्षेत्रको छनौट सम्बन्धित परियोजना कार्यान्वयन एकाइ (PIU) ले गर्नेछ ।
- ❖ तोकिएको क्षेत्रमा जोन संचालन गर्न तोकिएको क्षेत्रफल नपुगेमा सम्भाव्य वरिपरिको क्षेत्र समेत समावेश गर्न सकिनेछ ।
- ❖ यसरी जोन क्षेत्र संचालन गर्न छानिएका कृषक समुह, कानुन बमोजिम दर्ता भएका कृषि कार्यमा संलग्न सहकारी, कृषि उद्यमी तथा व्यवसायीहरु रहने जोन संचालक समिति गठन हुने ।

१.६.४ जोन संचालन प्रक्रिया

- ❖ परियोजना कार्यान्वयन एकाइले जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण र लाभग्राहीको अनुगमन गर्न लाभग्राहीको प्रतिनिधित्व रहने गरी परियोजना कार्यान्वयन एकाइमा जोन स्थापनाका लागि सूचीकृत भएका निश्चित क्षेत्र भित्रका संस्थाहरुको प्रतिनिधित्व हुने गरी ९ सदस्यीय जोन सञ्चालन समन्वय समिति गठन गर्नु पर्नेछ। यसरी गठन

हुने समितिमा कम्तीमा ३ जना महिलाको सहभागिता हुनु पर्नेछ। सदस्य मध्ये एक जना समितिको संयोजक हुनेछ र समिति एवं सदस्यको पदावधि २ आर्थिक वर्षको हुनेछ ।

- ❖ तोकिएको क्षेत्रफलको व्यवस्थापन गरी कृषि उद्यमी, कम्पनी वा फर्म एक्लैले संचालन गर्ने जोन क्षेत्रको हकमा भने त्यस्तो कृषि उद्यमी स्वयंमले नै जोन सन्चालक समितिको भूमिका निर्वाह गर्नेछ। जोन कार्यान्वयनमा खटिने तोकिएको बरिष्ठ कृषि अधिकृत, नजिकको कृषि सेवा केन्द्र, फार्म केन्द्र, कृषि तालिम केन्द्र र कृषि अनुसन्धान केन्द्रका प्रतिनिधिहरु, सरोकारवाला निकायका जिल्ला स्थित कार्यालयका प्रमुख एवं प्रतिनिधिहरु समेत जोन संचालक समितिको सल्लाहकारका रुपमा रहनेछन्।
- ❖ सम्बन्धित स्थानिय तहको प्रमुख समितिको आमन्त्रित सदस्यको रुपमा रहने ।
- ❖ नेपाल सरकारको तर्फबाट यस समितिलाई जाने सम्पूर्ण सहयोग रकमको उपयोग गर्न जोन कार्यान्वयनमा खटिने जोन प्रमुखको सहमतिमा नेपाल सरकारको प्रचलित ऐन नियम अनुसार खर्च हुने।
- ❖ जोन संचालक समिति र परियोजना कार्यान्वयन एकाइ बिच स्विकृत बार्षिक कार्यक्रम संचालनका लागि सम्झौता हुने ।
- ❖ जोन संचालन समन्वय समितिले जोन क्षेत्र भित्रका कृषक, कृषक समुह, सहकारीहरुको मागमा आधारित कार्यक्रमहरुको प्रस्तावना तयार गरी परियोजना कार्यान्वयन एकाइमा पेश गर्ने।

१.७ प्रोफाईलको उद्देश्य

- जोन क्षेत्रको विधमान अवस्थाबारे जानकारी प्राप्त गर्न
- जोन क्षेत्रमा उपलव्ध कृषि जन्य श्रोत एंव अवलम्वन गरीएका प्रविधिहरुको प्रसार तथा विस्तार गर्ने

- जोन क्षेत्रमा गहुँ जन्य क्रियाकलाप सम्बन्धी विद्यमान अवस्थाको जानकारी लिने
- जोन क्षेत्रका कृषकहरुले अवलम्वन गरेका आधुनिक अभ्यास, कृषि यन्त्र एंव औजारहरुका बारेमा जानकारी लिने
- कृषि क्षेत्रमा आवद्द रहेका अन्य सरोकारवाला निकायहरु तथा ति निकायहरुको भुमिका सम्बन्धमा जानकारी लिने
- जोन क्षेत्रका मुख्य समस्याहरुको पहिचान गर्ने ।

खण्ड – ख

२. गहुँ जोन प्रोफाईलको विवरण

२.१ अध्ययन विधि तथा तरिका

२.१.१ स्थानको छनौट

आ.व.२०७८।०७९ मा जोनमा आवद्द सबै कृषक समुह सहकारी एंव सबै क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रति वडाबाट कम्तिमा २५ वटा घरधुरी सर्वेक्षण गर्ने गरी स्थानको छनौट गरीएको थियो ।

२.१.२ नमुनाको छनौट

फिल्ड सर्भेका लागि जोनमा आवद्द प्रत्येक कृषक समुह सहकारीका कुल सदस्य संख्यामध्ये २५ प्रतिशत कृषक वर्गहरुलाई नमुनाको रुपमा छनौट गरी प्रश्नावली सोधिएको थियो।

२.१.३ जानकारीको श्रोत

जोन प्रोफाईलका तयारीका लागि आवश्यक जानकारी प्राथमिक र द्वितिय तथ्यांक संकलन श्रोतबाट लिइएको थियो । प्राथमिक तथ्यांक संकलनका लागि जोनमा आवद्द कृषकहरुबाट प्रश्नावलीको माध्यमबाट लिइएको थियो भने द्वितिय तथ्यांकका लागि कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयबाट प्रकाशित वुकलेट, वुलेटिन, पुस्तिका, कृषि विकास रणनितिको दस्तावेज, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको दस्तावेज, कृषि ज्ञान केन्द्र कार्यालयको वार्षिक पुस्तिका आदिबाट लिइएको थियो।

२.१.४ तथ्यांक संकलनको तरिका

तथ्यांक संकलनमा प्रयोग भएको घरधुरी सर्वेक्षण फारम परियोजना व्यवस्थापन एकाइको समन्वयमा तयार गरीएको थियो। Purposive sampling & Semi Structured Interview विधिको प्रयोग गरी प्राथमिक तथ्यांकहरु संकलन गरीएको थियो भने द्वित्तिय तथ्यांकहरु आवश्यकता अनुसार प्रकाशित पुस्तिका प्रतिवेदन एंव दस्तावेजबाट संकलन गरीएको थियो ।

२.१.५ फिल्ड सर्भे

तथ्यांक संकलनका लागि नमुना छनौट पश्चात अन्तरवार्ताका लागि छानिएका कृषक घरधुरीमा पुगी संकलकहरुले तथ्यांक संकलन गरेका थिए । तथ्यांक संकलन कार्य २०७८ माघ र फागुन महिनामा संचालन गरीएको थियो ।

२.१.६ तथ्यांक प्रविष्टि प्रशोधन एंव विश्लेषण

फिल्डबाट प्राप्त भएका प्राथमिक तथ्यांक कम्प्युटरमा कोडिंग गरी प्रविष्टि गरीयो। SPSS version 16.0 तथा Window Excel को प्रयोग गरी तथ्यांक प्रविष्टि एंव विश्लेषण गरीएको थियो ।

२.१.७ प्रारम्भिक प्रोफाईल तयारी तथा पृष्ठपोषण संकलन

तथ्यांक प्रविष्टि प्रशोधन तथा विश्लेषण पश्चात प्रारम्भिक प्रोफाइल तयार गरीएको थियो। उक्त प्रारम्भिक प्रोफाइललाई सरोकारवालाहरुको उपस्थितिमा प्रस्तुति गरी परिमार्जनका लागि थप पृष्ठपोषण एंव सुझाव प्राप्त गरीएको थियो ।

२.१.८ अन्तिम प्रोफाईल तयारी तथा निर्माण

प्रारम्भिक प्रोफाइलको प्रस्तुति पश्चात प्राप्त पृष्ठपोषण एंव सुझावका आधारमा प्राथमिक तथ्यांकहरुको पुनर्पीरिक्षण एंव पुनर्पुष्टका लागि द्वितिय तथ्यांकहरु समेत समावेश गरी प्रशोधन एंव विश्लेषण पश्चात प्रश्नावलीमा रहेका सवै जानकारीहरु समावेश गरी तथ्याक एंव आवश्यक पुष्टिका लागि भाषा समेतको प्रयोग गरी प्रोफाइलाई अन्तिम रुप प्रदान गरी पुस्तकको आकार प्रदान गरीयो।

२.१.९ प्रोफाईलको ढाँचा

प्रोफाइललाई जानकारी मुलक बनाउन जोन क्षेत्रका समग्र वस्तुस्थिति स्पष्ट झल्कने गरी तयारी गर्ने उद्देश्यका साथ मुख्य दुइ खण्डमा विभाजन गरीएको छ। प्रथम खण्डमा जोनको सामान्य परिचयसँग सम्बन्धित विषय वस्तुहरु समावेश गरीएका छन भने द्वितिय खण्डमा तोकिएको बाली गहुँ/गहुँ बीउसँग सम्बन्धित प्राविधिक पक्षहरु तिनका आर्थिक एंव सामाजिक पक्षहरुको विश्लेषण सहित समावेश गर्ने जमर्को गरीएको छ।

२.२ अध्ययन विश्लेषण

२.२.१ जोन क्षेत्रको परिचय

२.२.१.१ जोन क्षेत्र

गहुँ जोन रुपन्देही जिल्लाका ३ वटा स्थानीय तह क्रमश कोटहीमाई गाउँपालिका को वडा ५, ६ र ७, सम्मरीमाई पालिकाको वडा ४, ६, र ७ तथा मर्चवारी गाँउपालिकाको वडा ४, ५, ६ र ७ मा फैलिएको छ। साथै यसको प्रभाव क्षेत्र करिव ५३५ हे. क्षेत्रफलको रहेको छ।

तालिक १. जोन क्षेत्रफल

क्र.स.	वडा	क्षेत्रफल (हे.)
१	कोटहीमाई-५	६५
२	कोटहीमाई-६	५१
३	कोटहीमाई-७	७९
४	सम्मरीमाई-४	७१
५	सम्मरीमाई-६	५७
६	सम्मरीमाई-७	५२
७	मर्चवारी-४	४५
८	मर्चवारी-५	३३
९	मर्चवारी-६	४३
१०	मर्चवारी-७	३९
	जम्मा	५३५

२.२.१.२ जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

जोन क्षेत्रको जम्मा जनसंख्या ५१९१८ रहेको छ। जसमध्ये पुरुषको जनसंख्या २६५१५ रहेको छ भने महिलाको जनसंख्या २५४०३ रहेको छ।

तालिक २. जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	वडा	पुरुष	महिला	जम्मा
१	कोटहीमाई-५	२८०९	२७९७	५६०६
२	कोटहीमाई-६	२७५६	२५१४	५२७०

क्र.स.	वडा	पुरुष	महिला	जम्मा
३	कोटहीमाई-७	२७५८	२६०६	५३६४
४	सम्मरीमाई-४	२२२५	२१६२	४३८७
५	सम्मरीमाई-६	३७७१	३४७८	७२४९
६	सम्मरीमाई-७	२४६५	२५८१	५०४६
७	मर्चवारी-४	२४१०	२२७२	४६८२
८	मर्चवारी-५	२३६५	२१६९	४५३४
९	मर्चवारी-६	३०८४	२९२६	६०१०
१०	मर्चवारी-७	१८७२	१८९८	३७७०
जम्मा		२६५१५	२५४०३	५१९१८

स्रोत: केन्द्रिय तथ्यांक विभाग

२.२.१.३ घरपरिवारमा सदस्य संख्याको वर्गिकरण

जोन क्षेत्रमा मध्यम पारिवारिक आकारको वाहुल्यता रहेको पाइन्छ भने न्युन परिवार हुने संख्या अत्यन्तै न्युन रहेको छ। उत्तरदाताका अनुसार करिव ६३.७१ प्रतिशत जनसंख्या मध्यम आकारको परिवार भित्रका रहेका छन। करिव ३१.०५ प्रतिशत जनसंख्या मात्र वृहत आकारको परिवार भित्र रहेका छन भने ५.२ प्रतिशत न्युन आकारको परिवार भित्र रहेका छन।

तालिक ३. परिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

क्र. स.	ठेगाना	४ जना भन्दा कम न्यून	४ देखी ९ जना मध्यम	९ जना भन्दा बढी बृहत
१	कोटहीमाई-५	-	५०.००	५०.००
२	कोटहीमाई-६	१०.००	६०.००	३०.००
३	कोटहीमाई-७	४.३५	४७.८३	४७.८३
४	सम्मरीमाई-४	६.६७%	६६.६७	२६.६७
५	सम्मरीमाई-६	४.७६	६४.२९	३०.९५
६	सम्मरीमाई-७	६.०६	७५.७६	१८.१८
७	मर्चवारी-४	३.७०	७४.०७	२२.२२

क्र. स.	ठेगाना	४ जना भन्दा कम न्यून	४ देखी ९ जना मध्यम	९ जना भन्दा बढी बृहत
८	मर्चवारी-५	–	६०.००	४०.००
९	मर्चवारी-६	१०.३४	६२.०७	२७.५९
१०	मर्चवारी-७	–	५७.१४	४२.८६
औषत		५.२४	६३.७१	३१.०५

२.२.१.४ उमेर अनुसार जनसंख्याको वर्गिकरण

गहुँ जोन क्षेत्रमा संचालित घरधुरी सर्वेक्षणमा सहभागि कृषकहरुको वर्गिकरण गर्दा अधिकाँश उत्तरदाता ३० देखि ५० वर्ष समुह भित्रका रहेका छन। ३० वर्षभन्दा कम र ७० बर्ष भन्दा बढी उमेर संख्या १९.६० प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका ४. उमेर अनुसार जनसंख्या विवरण (प्रतिशत)

क्र. स.	ठेगाना	३० बर्ष भन्दा कम	३० देखि ५० वर्ष	५० देखि ७० वर्ष	७० बर्ष भन्दा बढी
१	कोटहिमाई-५	१००.००	-	-	-
२	कोटहीमाई-५	१९.०५	४७.६२	९.५२	२३.८१
३	कोटहीमाई-६	२६.०९	३९.१३	२६.०९	८.७०
४	कोटहीमाई-७	१६.६७	३३.३३	३६.६७	१३.३३
५	सम्मरीमाई-४	७.१४	२८.५७	३०.९५	३३.३३
६	सम्मरीमाई-६	२१.२१	२७.२७	३३.३३	१८.१८
७	सम्मरीमाई-७	२२.२२	२२.२२	३३.३३	२२.२२
८	मर्चवारी-४	१०.००	४५.००	२५.००	२०.००
९	मर्चवारी-५	२५.८१	३२.२६	२२.५८	१९.३५
१०	मर्चवारी-६	२८.५७	२८.५७	३३.३३	९.५२
औषत		१९.६०	३२.४०	२८.४०	१९.६०

२.२.१.५ जोन क्षेत्रमा कृषकहरुको आम्दानीको अवस्था

सर्वेक्षण गरेको घरधुरीमा दुई लाख भन्दा बढि वार्षिक आम्दानी हुने घरधुरीको संख्या ३१.६४ प्रतिशत देखियो भने रु. पचास हजार भन्दा कम वार्षिक आम्दानी हुने घरधुरी करिव ३८.० प्रतिशत देखियो ।

तालिका ५. आम्दानी सम्बन्धी विवरण (प्रतिशत)

क्र. सं.	ठेगाना	५० हजार भन्दा कम	५० हजार देखि १ लाख सम्म	१ लाख भन्दा बढी	रु. १.५ देखि २ लाख सम्म	रु. २ लाख भन्दा वढि
१	कोटहीमाई-५	-	-	५०.००	-	५०.००
२	कोटहीमाई-६	४७.६	१९.०५	९.५२	-	२३.८१
३	कोटहीमाई-७	४३.४	४.३५	१३.०४	१३.०४	२६.०९
४	सम्मरीमाई-४	३.३३	२०.००	१३.३३	३.३३	६०.००
५	सम्मरीमाई-६	२.३८	-	१९.०५	९.५२	६९.०५
६	सम्मरीमाई-७	-	१५.१५	२४.२४	१२.१२	४८.४८
७	मर्चवारी-४	४८.१	२५.९३	७.४१	७.४१	११.११
८	मर्चवारी-५	६०.०	५.००	२०.००	-	१५.००
९	मर्चवारी-६	८०.६	३.२३	३.२३	-	१२.९०
१०	मर्चवारी-७	९५.२	४.७६	-	-	-
औषत		३८.०	९.७५	१५.९८	४.५४	३१.६४

२.२.१.६ साक्षरताको अवस्था

साक्षरताको अवस्था हेर्दा अनौपचारिक शिक्षा मात्रका ४८.०४ प्रतिशत देखियो भने माध्यमिक शिक्षा भन्दा माथिको अवस्था औसत १७.७७ प्रतिशत मात्र रहेको पाइयो। राम्रो साक्षरताको अवस्थाले कृषिको नविन प्रविधि अवलम्बन गर्ने सहयोग हुने देखिन्छ।

तालिका ६. जोन क्षेत्रमा साक्षरताको विवरण (प्रतिशत)

क्र सं.	ठेगाना	निरक्षर	अनौपचारिक शिक्षा मात्र	माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा भन्दा माथि
१	कोटहीमाई-५	-	५०.००	-	५०.००
२	कोटहीमाई-६	१९.०५	५२.३८	९.५२	१९.०५
३	कोटहीमाई-७	१७.३९	३०.४३	१७.३९	३४.७८
४	सम्मरीमाई-४	२६.६७	५०.००	१६.६७	६.६७
५	सम्मरीमाई-६	४७.६२	४२.८६	७.१४	२.३८
६	सम्मरीमाई-७	१२.१२	७५.७६	९.०९	३.०३
७	मर्चवारी-४	२२.२२	३७.०४	११.११	२९.६३
८	मर्चवारी-५	१०.००	७०.००	१५.००	५.००
९	मर्चवारी-६	१९.३५	२९.०३	३८.७१	१२.९०
१	मर्चवारी-७	१९.०५	४२.८६	२३.८१	१४.२९
	औषत	१९.३५	४८.०४	१४.८४	१७.७७

२.२.१.७ जोन क्षेत्रमा सिंचाई प्रणालीको प्रयोगको अवस्था

जोन क्षेत्रमा सिंचाईको मुख्य श्रोत/माध्यम बोरिङ रहेको जस्को हिस्सा ७६ प्रतिशत रहेको पाइएको छ। त्यसै गरी कुलोबाट ५.४६ प्रतिशत तथा नहरबाट मात्र १८.३७ प्रतिशत जति सिंचाई हुने गरेको देखिन्छ ।

तालिका ७. जोन क्षेत्रमा सिंचाई प्रणालीको प्रयोगको अवस्था (प्रतिशत)

क्र.सं.	ठेगाना	कुलो	नहर	बोरिङ
१	कोटहीमाई-५	-	-	१००.००
२	कोटहीमाई-६	९.५२	१९.०५	७१.४३
३	कोटहीमाई-७	४.३५	८.७०	८६.९६
४	सम्मरीमाई-४	६.६७	३३.३३	६०.००
५	सम्मरीमाई-६	-	७१.४३	२८.५७
६	सम्मरीमाई-७	३.१३	६.२५	९०.६३
७	मर्चवारी-४	-	३.७०	९६.३०
८	मर्चवारी-५	१०.००	३०.००	६०.००

क्र.सं.	ठेगाना	कुलो	नहर	बोरिङ
९	मर्चवारी-६	१६.१३	६.४५	७७.४२
१०	मर्चवारी-७	४.७६	४.७६	९०.४८
औषत		५.४६	१८.३७	७६.१८

२.२.२ पुर्वाधार सम्बन्धी विवरण

२.२.२.१ सडक पूर्वधार सम्बन्धी अवस्था

जोन क्षेत्रमा सर्वेक्षणको क्रममा प्राप्ता नतिजा अनुसार पिच बाटोको प्रधानता रहेको छ ।४.०१ प्रतिशत मौषमी बाटो र ४२.०५ प्रतिशत ग्राभेल रोड रहेको पाइयो ।

तालिका ८. जोन क्षेत्रमा सडक सम्बन्धी विवरण (प्रतिशत)

क्र.सं.	ठेगाना	मौसमी	ग्राभेल	पिच
१	कोटहिमाई-५	-	५०.००	५०.००
२	कोटहीमाई-५	६.६७	३६.६७	५६.६७
३	कोटहीमाई-६	३.५७	४२.८६	५३.५७
४	कोटहीमाई-७	६.४५	३२.२६	६१.२९
५	सम्मरीमाई-४	१.५४	३८.४६	६०.००
६	सम्मरीमाई-६	-	५०.००	५०.००
७	सम्मरीमाई-७	१३.६४	३६.३६	५०.००
८	मर्चवारी-४	-	४८.१५	५१.८५
९	मर्चवारी-५	५.३६	४२.८६	५१.७९
१०	मर्चवारी-६	२.८६	४२.८६	५४.२९
औषत		४.०१	४२.०५	५३.९५

२.२.२.२ गहुँ खेती गर्ने जग्गा र सडक देखिको दुरीको अवस्था

गहुँ जोन क्षेत्र सदरमुकाम भन्दा २२ कि.मी. देखि २८ कि.मी. टाढा सम्म रहेको छ त्यसैगरी गहुँ उत्पादन क्षेत्रहरु बाटो भन्दा ०.९ कि.मी देखि २.५ कि.मी को परिधी भित्र रहेको पाइयो भने स्थानीय बजार क्षेत्रबाट ०.७ कि.मी. देखि १.८ कि.मी. सम्मको दुरिमा रहेको पाइयो। गहुँ जोन क्षेत्रको नजिकको बजार भैरहवा तथा सबैभन्दा टाढाको बजार क्षेत्रको रुपमा बुटवल रहेको छ।

तालिका ९. गहुँ खेती गर्ने जग्गा र सडक देखिको दुरी सम्बन्धी विवरण

ठेगाना	जिल्ला सदरमुकामबाट खेती गर्ने जमिनको दुरी		सडकबाट खेती गर्ने जमिनको दुरी		बजार केन्द्रबाट खेती गर्ने जमिनको दुरी	
	कि.मी.	समय (घन्टा)	कि.मी.	पैदल मिनेट	कि.मी.	पैदल मिनेट
कोटहीमाई-५	२२.५०	१.२	२.५	१७.५	१.८	२६.०
कोटहीमाई-६	२२.८३	१.६	०.९	८.८	१.५	३१.८
कोटहीमाई-७	२३.५६	१.१	२.०	९.८	१.३	२८.६
सम्मरीमाई-४	२६.३२	१.६	१.५	२३.७	१.४	३१.५
सम्मरीमाई-६	२५.४३	१.६	१.९	२४.९	१.६	३०.६
सम्मरीमाई-७	२८.४२	२.९	१.०	२६.७	०.९	२५.८
मर्चवारी-४	२८.६७	१.९	२.१	२७.८	१.६	२७.७
मर्चवारी-५	२८.००	१.५	२७.५	१३.६	०.७	१६.०
मर्चवारी-६	२७.३०	१.४	१.१	१४.७	०.८	१०.८
मर्चवारी-७	२६.८६	१.६	१.०	१४.१	०.८	११.४

२.२.२.३ विधुत र सञ्चार सम्बन्धी अवस्था

जोन क्षेत्रको ८५.४ प्रतिशत कृषकहरुमा विधुतको पहुँच रहेको तथा १४.६ प्रतिशत कृषकहरुमा अझै पनि विधुतको सुबिधा नरहेको पाइयो। त्यसै गरी ईन्टरनेट सेवाको सुबिधा सबै वडामा पुगेको र कोटहीमाई-५ मा ईन्टरनेट सेवाको सुबिधा धेरै कृषकहरुको पहुँचमा रहेको पाईयो ।

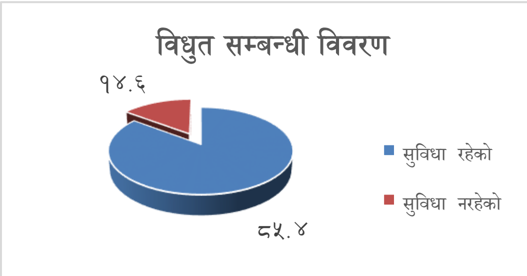

चित्र नं. २. विधुत सेवाको पहुँचको विवरण (प्रतिशत)

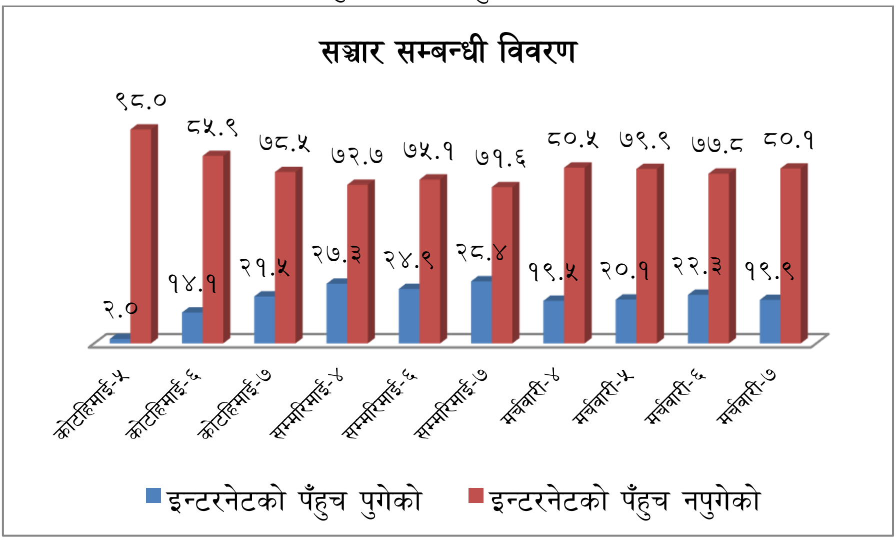

चित्र नं. ३. सञ्चार सम्बन्धी विवरण

रेडियोको पँहुच सबै क्षेत्रमा रहेको तथा उत्तरदातामध्ये करिव ६१.३४ प्रतिशतले रेडियो रुपन्देही, २१.३३ प्रतिशतले रेडियो लुम्बिनी तथा १५.१६ प्रतिशतले रेडियो नेपाल सुन्ने गरेको पाइयो ।

तालिका १०. विभिन्न एफ. एम. सुन्नेको विवरण (प्रतिशत)

ठेगाना	रुपन्देही	लुम्बिनी	रेडियो नेपाल	अन्य
कोटहीमाई-५	५०.००	-	५०.००	-
कोटहीमाई-६	७६.१९	-	२३.८१	-
कोटहीमाई-७	८६.९६	-	१३.०४	-
सम्मरीमाई-४	१०.००	६३.३३	२६.६७	-
सम्मरीमाई-६	६९.०५	-	२६.१९	४.७६
सम्मरीमाई-७	३.१३	९६.८८	–	-
मर्चवारी-४	७७.७८	११.११	३.७०	७.४१
मर्चवारी-५	८५.००	१०.००	५.००	-
मर्चवारी-६	८३.८७	१२.९०	३.२३	-
मर्चवारी-७	७१.४३	१९.०५	-	९.५२
औषत	६१.३४	२१.३३	१५.१६	२.१७

२.२.३ गहुँ बाली सम्बन्धी विवरण

२.२.३.१ गहुँको क्षेत्रफल उत्पादन तथा उत्पादकत्व

गहुँ जोन क्षेत्रमा स्थानिय तहबाट प्राप्त विवरण बमोजिम जम्मा ५५३ हे. क्षेत्रफलमा गहुँ लगाउने गरेको देखिन्छ भने सबै भन्दा बढि कोटहीमाई-७ तथा सबैभन्दा कम मर्चवारी-५ मा रहेको देखिन्छ। प्राप्त नतिजाअनुसार जोन क्षेत्रको समग्र उत्पादकत्व करिव ३.३५ मे.टन. प्रति हे. रहेको छ ।

तालिका ११. गहुँको क्षेत्रफल उत्पादन तथा उत्पादकत्व

क्र.सं.	ठेगाना	खेती क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मे. टन)	उत्पादकत्व मे. टन प्रति हेक्टर
१	कोटहीमाई-५	६५	१९५	३.००
२	कोटहीमाई-६	५१	१४९.९४	२.९४
३	कोटहीमाई-७	७९	२३४.६३	२.९७
४	सम्मरीमाई-४	७१	२५५.६	३.६०
५	सम्मरीमाई-६	५७	१९७.२२	३.४६
६	सम्मरीमाई-७	५२	१९४.४८	३.७४
७	मर्चवारी-४	४५	१६५.१५	३.६७
८	मर्चवारी-५	३३	९१.७४	२.७८
९	मर्चवारी-६	४३	१११.३७	२.५९
१०	मर्चवारी-७	३९	१२५.१९	३.२१
	औषत	५३५	१७९२.२५	३.३५

२.२.३.३ गहुँ लगाउने समय

जोन क्षेत्रका अधिकांस कृषकहरुले कार्तिकको अन्तिम हप्ता देखि मंसिरको दोस्रो हप्तासम्म गहुँ लगाउने गर्ने गरेको पाइयो। असाध्यै छिटो लगाएको कार्त्तिकको १५ भन्दा अघि र असाधयै ढिलो लगाएको मंसिर १५ पछिको उत्पादन कम हुने गरेको अध्ययनको क्रममा कृषक बाट जानकारी पाइयो।

२.२.३.४ गहुँको उत्पादन एंव बिक्रि सम्बन्धी विवरण

घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार कुल उत्पादनको करिव ५२.७८ प्रतिशत गहुँ मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइयो। सम्मरीमाई-७ मा सबैभन्दा कम १७.५६ प्रतिशत तथा कोटहीमाई- ७ मा सबैभन्दा बढी ९४.४८ प्रतिशत गहुँ बिक्रि गर्ने गरेको पाइयो । गहुँ बिक्रि गर्ने कृषकले औसत रुपमा प्रति के.जी. रु. २३.४७ मूल्य पाउने गरेको पाइयो।

तालिका १२. उत्पादन तथा बिक्री परिमाण (मे.टन)

क्र.सं.	ठेगाना	उत्पादन मे. टन	बिक्रि परिमाण मे. टन	बिक्रि प्रतिशत	मुल्य
१	कोटहीमाई-५	१९५	१४१.८	७२.७३	२७.५०
२	कोटहीमाई-६	१४९.९	९५.३६	६३.६	१९.९५
३	कोटहीमाई-७	२३४.६	२२१.७	९४.४८	१७.३२
४	सम्मरीमाई-४	२५५.६	९८.४१	३८.५	२०.२०
५	सम्मरीमाई-६	१९७.२	३५.४	१७.९५	२७.८८
६	सम्मरीमाई-७	१९४.५	३४.१५	१७.५६	१४.९४
७	मर्चवारी-४	१६५.२	७०.७८	४२.८६	२७.६८
८	मर्चवारी-५	९१.७४	५९.८५	६५.२४	२५.७६
९	मर्चवारी-६	१११.४	६७.८१	६०.८९	२७.६३
१०	मर्चवारी-७	१२५.२	६७.६५	५४.०४	२५.८०
औषत		१७९२	८९२.९	५२.७८	२३.४६

२.२.३.५ बीउ प्रतिस्थापनको अवस्था

बीउ प्रतिस्थापनको हकमा वहुसंख्यक कृषकहरुले प्रत्येक वर्षमा नँया बीउ फेर्ने उद्दश्य सहित अधिकंश उन्नत बीउ कृषकहरुले आफै छिमेकी भारतीय बजारबाट खरिद गर्ने गरेको पाइयो।

तालिका १३. बीउ प्रतिस्थापन गर्ने कृषक सम्बन्धी विवरण (प्रतिशत)

क्र.सं.	ठेगाना	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक २ वर्ष	प्रत्येक ३ वर्ष
१	कोटहीमाई-५	५०.००	५०.००	-
२	कोटहीमाई-६	८०.९५	१९.०५	-
३	कोटहीमाई-७	६९.५७	२१.७४	८.७०
४	सम्मरीमाई-४	५०.००	५०.००	-
५	सम्मरीमाई-६	७६.१९	१९.०५	४.७६
६	सम्मरीमाई-७	९३.९४	६.०६	-
७	मर्चवारी-४	९६.३०	३.७०	-

क्र.सं.	ठेगाना	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक २ वर्ष	प्रत्येक ३ वर्ष
८	मर्चवारी-५	९५.००	-	५.००
९	मर्चवारी-६	१००.००	-	-
१०	मर्चवारी-७	१००.००	-	-
	औषत	८१.१९	१६.९६	१.८५

२.२.३.६ बीउको श्रोत

जोन क्षेत्रका करिव ५७.०४ प्रतिशत कृषकहरुले एग्रोभेटबाट तथा ९.८१ प्रतिशत कृषकहरुले बीउ कम्पनीबाट गहुँको बीउ प्राप्त गर्ने गरेको पाइयो भने करिव ३.६ प्रतिशत कृषकहरुले आफ्नै घरमा उव्जाएर रहेको संचित गहुँलाई बीउको रुपमा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसै गरी ११.३४ प्रतिशत कृषकहरुले कृषि सहकारीबाट बीउ खरिद गरी प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । बीउको औपचारिक तवरमा कारोवार भएको एकदमै न्युन रुपमा मात्र देखिन्छ ।

तालिका १४. जोन क्षेत्रमा प्रयोग हुने बीउको श्रोत (प्रतिशत)

क्र . सं.	ठेगाना	आफ्नै उत्पादन बाट	एग्रोभेट बाट	कृषि सहकारी बाट	बीउ कम्पनी बाट	अन्य
१	कोटहीमाई-५	-	-	५०.००	५०.००	-
२	कोटहीमाई-६	१४.२९	१४.२९	२८.५७	९.५२	३३.३३
३	कोटहीमाई-७	१७.३९	८.७०	३४.७८	३०.४३	८.७०
४	सम्मरीमाई-४	-	७०.००	-	३.३३	२६.६७
५	सम्मरीमाई-६	४.७६	८०.९५	-	४.७६	९.५२
६	सम्मरीमाई-७	-	१००.००	-	-	-
७	मर्चवारी-४	-	८१.४८	-	-	१८.५२
८	मर्चवारी-५	-	९५.००	-	-	५.००
९	मर्चवारी-६	-	५८.०६	-	-	४१.९४
१०	मर्चवारी-७	-	६१.९०	-	-	३८.१०
औषत		३.६४	५७.०४	११.३४	९.८१	१८.१८

२.२.३.७ कृषक स्तरमा मन पराइएका जातहरु (प्रतिशत)

करिव ५७.३३ प्रतिशत कृषकहरुले भारतिग जात (२९६७) गहुँ लगाउने गरेको पाइयो। विजय र भूकुटी मन पराउने कृषकहरु क्रमश करिव २४.६० र १४.४३ प्रतिशत रहेका छन। त्यसै गरी एन.एल. ९७१ जातको गहुँ करिव २.२६ प्रतिशत कृषकहरुले मन पराएको पाइयो।

तालिका १५. कृषक स्तरमा मन पराइएका जातहरु (प्रतिशत)

क्र . सं	ठेगाना	एच. डी २९६७	विजय	एन.एल. ९७१	भूकुटी	वाणगंगा
१	कोटहीमाई-५	५०.००	-	-	५०.००	-
२	कोटहीमाई-६	५२.३८	१४.२९	९.५२	२३.८१	-
३	कोटहीमाई-७	४३.४८	२६.०९	१३.०४	१३.०४	४.३५
४	सम्मरीमाई-४	४०.००	३३.३३	-	२६.६७	-
५	सम्मरीमाई-६	९.५२	६६.६७	-	१४.२९	९.५२
६	सम्मरीमाई-७	४२.४२	४८.४८	-	९.०९	-
७	मर्चवारी-४	६२.९६	२९.६३	-	७.४१	-
८	मर्चवारी-५	९०.००	१०.००	-	-	-
९	मर्चवारी-६	९६.७७	३.२३	-	-	-
१०	मर्चवारी-७	८५.७१	१४.२९	-	-	-
	औषत	५७.३३	२४.६०	२.२६%	१४.४३%	१.३९%

२.२.३.८ गहुँ खेतीमा मलको प्रयोग

सर्वेक्षणका सबै कृषक घरधुरीले गहुँ खेतीमा मलको प्रयोग गरेको पाइयो। युरिया र डि. ए. पि गोठेमल प्रयोग गर्ने कृषकहरुमध्ये वहुसंख्यक क्रमश १७.७४ र ३२.१४ प्रतिशत कृषकहरु सम्मरीमाई-६ मा रहेको पाईयो। कोटहीमाई-५ का कृषकहरुले रासायनिक मल तथा गोठेमलको न्यून मात्रामा प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो।

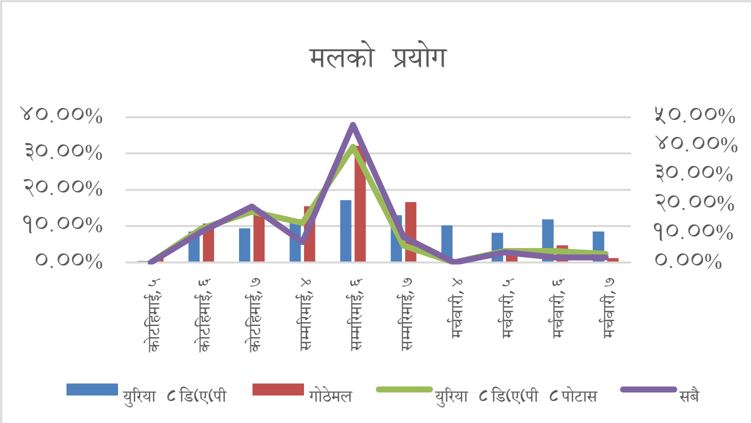

चित्र नं. ४. जोन क्षेत्र भित्र गहुँ खेतीमा मलको प्रयोग (प्रतिशत)

२.२.३.९ सिंचाईको अवस्था

सर्वेक्षणका सबै कृषक घरधुरीले गहुँ छरेको २०-२५ दिनपछि सिंचाई गर्ने गरेको पाइयो। सम्मरीमाई-६, सम्मरीमाई-४ र मर्चवारी-५ का क्रमश ७२.२२ , २२.२२ र ५.५६ कृषकहरुले गहुँको बाला लाग्नु अघि पनि सिंचाईको प्रयोग गरेको पाइयो।

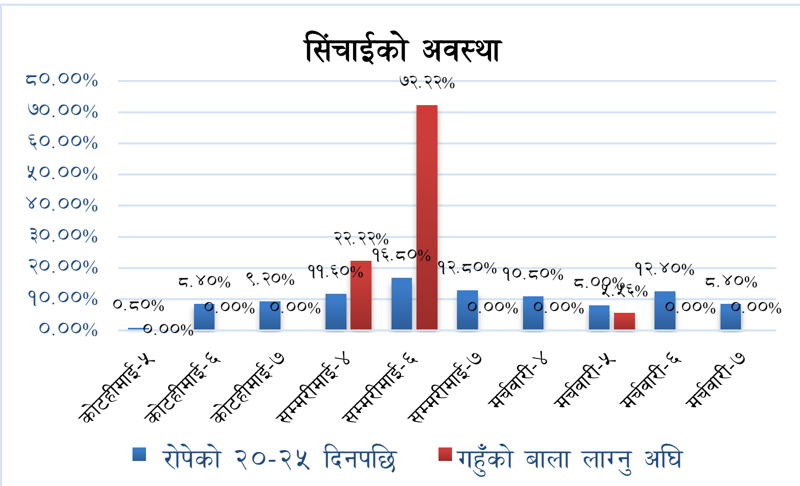

चित्र नं. ५. सिंचाईको अवस्था (प्रतिशत)

२.२.३.१० बाली विमा

जोन क्षेत्रका कुनै पनि कृषकहरुले गहुँ बाली विमा गरेको पाइएन।

२.२.४ गहुँ सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान

२.२.४.१ गहुँ खेती प्रविधि सम्बन्धी तालिम

सर्वेक्षणबाट प्राप्त नतिजानुसार जोन क्षेत्रका कुनै पनि कृषकहरुले गहुँ सम्बन्धी उन्नत प्रविधि तालिममा सहभागीताको अवसर प्राप्त नभएको भन्ने जानकारी पाइयो।

२.२.४.२ बीउ परिक्षण

सर्वेक्षणबाट प्राप्त नतिजानुसार जोन क्षेत्रका कुनै पनि कृषकहरुले बीउ परिक्षण क्रियाकलापहरुमा सहभागी नभएको भन्ने जानकारी पाइयो।

२.२.४.३ गोडमेल

अधिंकाश कृषकहरुले अनुसार गहुँमा एक पटक मात्रै गोडमेल गर्ने गरेको देखिन्छ। झारपात नियन्त्रणको लागि कृषकहरुले झारनाषक विषादीको प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो।

२.२.४.४ माटो परिक्षण

करिव ९५ प्रतिशत कृषकहरुले माटो परिक्षण नगरीएको बताए भने ५ प्रतिशत कृषकहरुले माटो परिक्षण गरीएको पाइयो ।

चित्र नं. ६. माटो परिक्षणको अवस्था (प्रतिशत)

२.२.४.५ घुसुवा बाली

गहुँ बालीमा घुसुवा बालीको अवस्था हेर्दा करिव ३१.६ प्रतिशत उत्तरदाताले घुसुवा बाली लगाउने गरेको पाइयो। घुसुवा बालीको रुपमा तोरीलाई समेत प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो ।

चित्र नं. ७. घुसुवा बालीको अवस्था (प्रतिशत)

२.२.४.६ कृषि यान्त्रीकरण प्रयोगको अवस्था

गहुँ जन्य क्रियाकलापहरुमा कृषि यन्त्रहरुको प्रयोगका सन्दर्भमा धेरै कृषकहरुले खनजोत तथा बीउ छर्न र गहुँ थ्रेसिङ गर्न यन्त्र औजारहरुको प्रयोग हुने गरेको बताए। खनजोत तथा बीउ छर्ने कार्य गर्दा कल्टिभेटर र रोटाभेटरको प्रयोग ८.८० प्रतिशत र रोटाभेटरको प्रयोग ९१.२० प्रतिशत हुने गरेको पाइयो। गहुँ थ्रेसिङ कार्य गर्दा कृषि यान्त्रीकरणमा कम्बाइन हार्वेस्टर, थ्रेसर र भुसा बनाउने मेसिन क्रमश ९२.००, ५.२० र २.८० प्रतिशत प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो ।

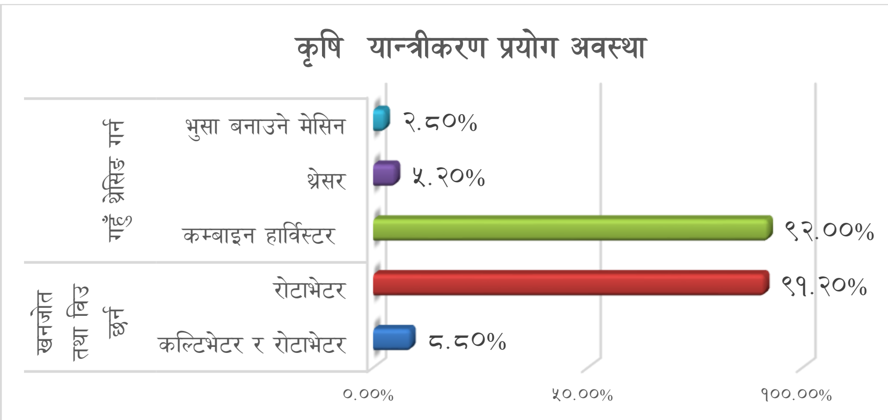

चित्र नं. ८. कृषि यान्त्रीकरण प्रयोग अवस्था (प्रतिशत)

२.२.४.७ बीउ दर प्रयोगको अवस्था (के.जि. प्रति कठ्ठा)

जोन क्षेत्रमा अधिंकाश कृषकहरुले सिफारिस मात्रा भन्दा १.५ गुणा बढी बीउ प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो। त्यसै गरी सम्मरीमाई-४, सम्मरिमाई-७ र मर्चवारी-५ मा ७.६० के. जी. प्रति कठ्ठाका दरले बीउ छर्ने र अन्य वडामा पनि बढी बीउ दर प्रयोग भएको पाइयो ।

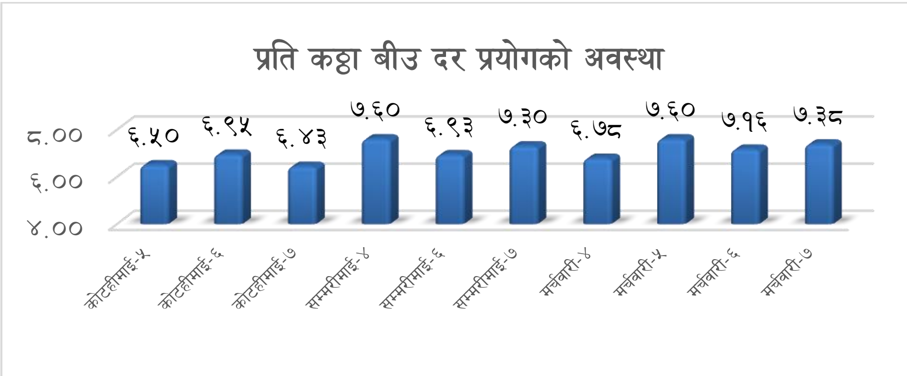

चित्र नं. ९. प्रति कठ्ठा बीउ दर प्रयोगको अवस्था (प्रतिशत)

२.२.४.८ गहुँ छर्ने तरिका

गहुँ जोन क्षेत्रमा रोटाभेटरको प्रयोग सँगै छरुवा बिधिबाट गहुँ छर्ने गरेको पाइयो ।

२.२.४.९ गहुँको उपयोगको अवस्था

अधिकांश कृषकहरुले (६९ प्रतिशत) उत्पादन भएको गहुँ खायनमा प्रयोग गर्ने गरेका छन् भने करिव ९ प्रतिशत कृषकहरुले मात्र उत्पादित गहुँलाई बीउको रुपमा बिक्री गर्ने गरेको देखिन्छ। त्यसै गरी २२ प्रतिशत कृषकहरुले उत्पादीत गहुँलाई आफूले खान र बिक्री गर्ने गरेको पाइयो ।

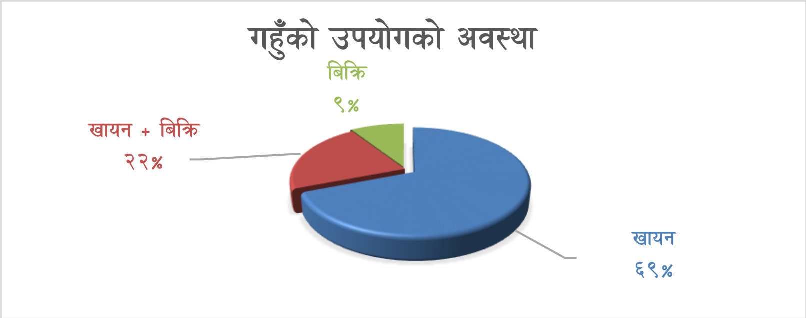

चित्र नं. १०. गहुँको उपयोगको विवरण (प्रतिशत)

२.२.४.१० गोठेमल सुधार

जोन क्षेत्रमा गोठेमल सुधारको अवस्था कस्तो रहेको छ भनी जानकारी लिँदा ९६.८० प्रतिशत कृषकहरुले भकारो सुधार सम्बन्धी क्रियाकलाप नगरेको र ३.२० प्रतिशत कृषकहरुले मात्र गोठेमल सुधार सम्बन्धी क्रियाकलापहरु गरेको पाईयो।

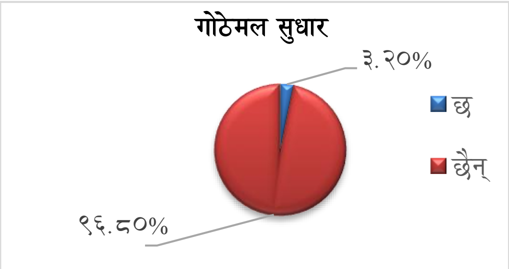

चित्र नं. ११. गोठेमल सुधार विवरण (प्रतिशत)

२.२.४.११ गहुँ जन्य क्रियाकलापहरुमा अन्य सेवा प्रदायकको भुमिका

सर्वेक्षणमा सहभागी कृषकबाट प्राप्त जानकारी अनुसार जोन क्षेत्रमा हालसम्म गाउँपालिका कृषि शाखाबाट उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम केही अनुदान सहयोग भएको पाइयो। अन्य निकाएको गहुँमा कुनै प्रकारको पनि सहयोग नभएको पाइयो। प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना गहुँ कार्याक्रम आएपछि गहुँको उन्नत प्रविधि प्रयोगमा सहयोग हुने अपेक्षा गरेको पाइयो।

२.२.४.१२ प्रमुख समस्याहरु

विस्तारित गहुँ जोन क्षेत्रमा घरधुरी सर्वेक्षण गर्दा उन्नत बीउको अभाव, सिंचाईको समस्या र रोग कीरा बढी मात्रामा देखिनु गहुँ उत्पादनको मुख्य समस्या रहेको बताइएको थियो। भण्डारणको अभाव र कम बजार मुल्यले गहुँ उत्पादक कृषकहरको समस्या अझ थपीदिएको छ।

तालिका १६ विभिन्न वडामा देखिएको समस्याहरु

क्र.सं.	ठेगाना	मुख्य समस्या विवरण
१	कोटहीमाई-५	भण्डारणको अभाव र कम बजार मुल्य
२	कोटहीमाई-६	भण्डारणको अभाव र कम बजार मुल्य
३	कोटहीमाई-७	कम बजारको मूल्य
४	सम्मरीमाई-४	कम बजारको मूल्य, भण्डारणको कमी
५	सम्मरीमाई-६	कम बजारको मूल्य, भण्डारण, ग्रेडिङ्ग र प्रशोधन केन्द्रको अभाव
६	सम्मरीमाई-७	कम बजारको मूल्य, भण्डारणको अभाव, प्रशोधन केन्द्रको अभाव
७	मर्चवारी-४	कम बजार मुल्य
८	मर्चवारी-५	कम बजार मुल्य
९	मर्चवारी-६	कम बजारको मूल्य
१०	मर्चवारी-७	भण्डारणको अभाव, कम बजार मुल्य

२.२.५.१ बिक्री गर्ने माध्यम

गहुँ जोन क्षेत्रका अधिकांश कृषकहरुले गहुँको बिक्री वितरण स्थानीय व्यापारी एंव कृषक समुह कृषि सहकारी मार्फत गर्ने गरेका छन।बीउ कम्पनीबाट बीउ उत्पादन गर्ने कृषकले बजारको लागि कुनै समस्या नरहेको र उचित मूल्य पाएको बताए।

२.२.५.२ गहुँको मुल्य

गहुँको मुल्यको हकमा खायनको तुलनामा बीउको मुल्य प्रत्येक वर्ष बढी नै रहेको देखिन्छ। खायनको हकमा २०७३ साल देखि २०७७ साल सम्म स्थानीय बजारमा र आफ्नो घरबाट नै बेच्दा मूल्यमा धेरै रकमको फरक नपरेको देखिन्छ ।

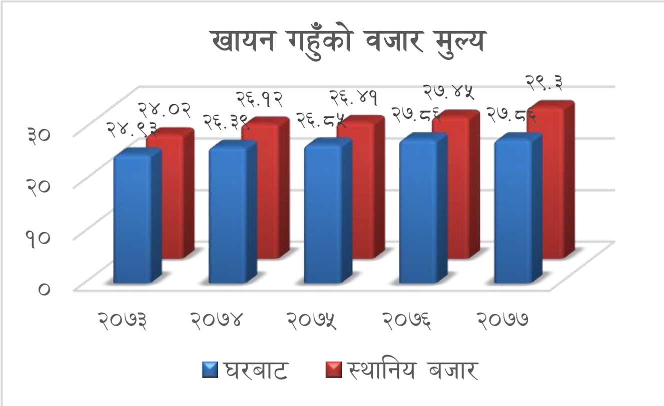

चित्र नं. १२. खायन गहुँको बजार मुल्य

२.२.५.३ गहुँको बिक्रीबाट प्राप्त आम्दानीको उपयोग

सर्वेक्षणका क्रममा कृषकहरुको गहुँ बिक्रीबाट प्राप्त आम्दानीको अधिकांश अंश खाद्य बस्तु खरिद तथा घर खर्चमा उपयोग हुने गरेको पाइयो भने शिक्षा र स्वास्थमा पनि खाद्य बस्तु खरिद जत्तिकै २६ प्रतिशत रकम खर्च हुने गरेको पाइयो। करिव १० प्रतिशत आम्दानी मात्र बचत तथा लगानीको क्षेत्रमा उपयोग भएको पाइयो ।

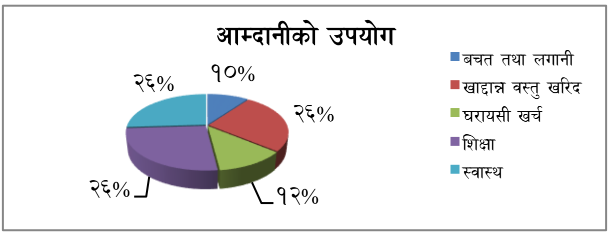

चित्र नं. १३. जोन क्षेत्रमा गहुँको आम्दानीको उपयोग

२.२.५.४ गहुँ खेती प्रवर्दनका लागि ऋण व्यवस्थापन प्रतिशत

९० प्रतिशत भन्दा बढि उत्तरदाताले गहुँ खेतीमा ऋण नलिने गरेको पाइयो भने बाँकी १० प्रतिशतले मात्र बैंक वित्तिय संस्था तथा व्यक्तिबाट ऋण लिएर परिचालन गर्ने गरेको पाइयो । सर्वेक्षणको नतिजाअनुसार तलको तालिका अनुसार कृषकहरुले ऋण परिचालन गर्ने गरेको पाइयो। १४.११ प्रतिशत कृषकहरुले ऋण परिचालन समुह सहकारीमा रहेको हितकोषबाट गर्ने गरेको देखिन्छ भने ३.३२ प्रतिशत कृषकहरुले स्थानिय साहु महाजनबाट ऋण लिई खेतीगर्ने गरेको देखिन्छ।

तालिका १७. गहुँ खेती प्रवर्दनका लागि ऋण व्यवस्थापन

ठेगाना	बैंक	समुह/सहकारी	साहु महाजन	अन्य
कोटहीमाई-५	-	-	-	१००.००
कोटहीमाई-६	९.०९	-	-	९०.९१
कोटहीमाई-७	५.८८	-	११.७६	८२.३५
सम्मरीमाई-४	७.१४	-	२१.४३	७१.४३
सम्मरीमाई-६	-	१००.००	-	-
सम्मरीमाई-७	-	-	-	१००.००
मर्चवारी-४	-	३०.००	-	७०.००
मर्चवारी-५	-	-	-	१००.००
मर्चवारी-६	२२.२२	११.११	-	६६.६७
मर्चवारी-७	-	-		१००.००
औषत	**४.४३**	**१४.११**	**३.३२**	**७८.१४**

२.२.५.५ वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी जानकारी

घरधुरी सर्वेक्षणका उत्तरदाताका अनुसार १३.२० प्रतिशत कृषकहरुको घरमा परिवारका सदस्यहरु वैदेशिक रोजगारमा रहेको र ८६.८० प्रतिशत कृषकहरुको घरमा कोहि पनि वैदेशिक रोजगारमा नरहेको देखिन्छ।वैदेशिक रोजगारमा

रहनेहरुको संख्या सबैभन्दा बढि सम्मरीमाई-७ र कोटहीमाई-५ मा रहेको छ भने मर्चवारी-४ मा एकदम न्युन नगन्य रुपमा परिवारका सदस्यहरु वैदेशिक रोजगारमा रहेको देखिन्छ।

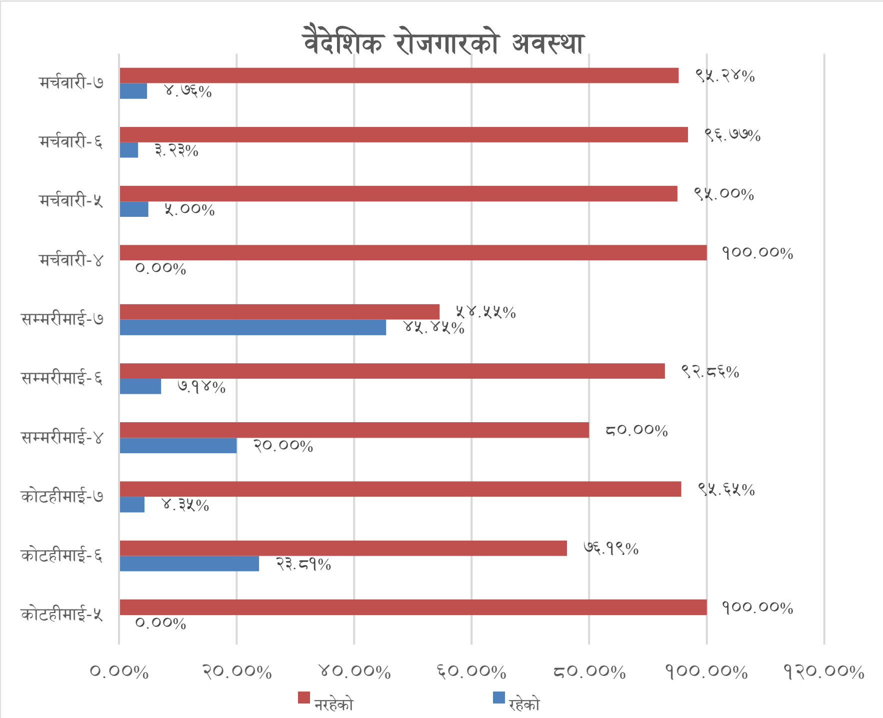

चित्र नं. १४. वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी जानकारी (प्रतिशत)

२.३ निष्कर्ष

- गहुँ जोन क्षेत्रमा कृषक समूहहरुको वाहुल्यता रहेको।
- गहुँ जोन क्षेत्रमा महिला जनसंख्याको बाहुल्यता रहेको।
- मध्यम आधारको पारिवारिक संरचना उल्लेख्य मात्रामा रहेको।
- जोन क्षेत्रमा सक्रिय उमेरको जनसंख्या उपस्थितिको वाहुल्यता।
- बार्षिक रु. २०००००/- भन्दा बढि आम्दानी हुने परिवार संख्या करिव ३१.६४ प्रतिशत रहेको।

- उच्च शिक्षा हाँसिल गर्ने कृषक १७.७७ प्रतिशत रहेको ।
- स्थानिय एंव रैथाने जातका गहुँको प्रयोग कम मात्रामा रहेको ।
- सिंचाईको प्रमुख श्रोतको रुपमा बोरिङ ७६.१८ प्रतिशत रहेको।
- पुर्वाधार तर्फ ग्राभेल सडक र पिच सडको सुविधा प्राय सबै क्षेत्रमा रहेको।
- जोन क्षेत्रको ८५.४ प्रतिशत कृषकहरुमा विधुतको पहुँच रहेको।
- रेडियो सेवाको सम्पुर्ण कृषकहरुमा पँहुच रहेको।
- उत्पादकत्व औसतमा ३.३५ प्रति हे. रहेको।
- गहुँको कुल उत्पादनको ५२.७८ प्रतिशत बिक्री हुने गरेको ।
- भारतीय जातको प्रयोग ५७.३३ प्रतिशत रहेको र विजय र भृकुटी कृषकहरुले मन पराएको ।
- सन्तुलित मात्रामा मलखादको प्रयोग न्युन रहेको।
- जोन क्षेत्रमा अधिंकाश कृषकहरुले सिफारिस मात्रा भन्दा २ गुणा बढी बीउ प्रयोग गर्ने गरेको ।
- गहुँ खेतीको क्षेत्रफल ५३५ हे. सम्म रहेको।
- गहुँ बिक्रिबाट प्राप्त आम्दानीमध्ये अधिकांश अंश शिक्षा, स्वस्थ र खाद्य वस्तु लगाएतका कार्यमा प्रयोग हुने गरेको।
- गहुँको बजार मुल्य प्रत्येक वर्ष बढ्दो अवस्थामा रहेको।
- कृषि यन्त्र औजार एवं उपकरणहरुको प्रयोग खनजोत तथा बीउ छर्न र गहुँ थ्रेसिङ गर्न प्रयोग भएको।
- छरुवा पद्दतिबाट गहुँ रोप्ने प्रचलन व्याप्त रहेको।
- मेशिनबाट गहुँ छर्न् प्रविधि अहिले सम्म प्रयोगमा नआएको।
- जोन क्षेत्रको गहुँ उत्पादन मध्ये उल्लेख्य मात्रामा खायनमा उपभोग हुने गरेको।
- जोन क्षेत्रमा निर्वाहमुखी कृषकहरुको वाहुल्यता बढि रहेको।
- उत्पादन उपरान्तका क्रियाकलापहरु शुन्य रहेको।

- बजारको अभाव र उचित बजार मूल्य नपाउनु बजारीकरणको मुख्य समस्या भएको ।
- सिंचाई, गुणस्तरिय मल बीउ तथा समयमा प्राविधिक सल्लाहको अभाव आदि मुख्य समस्याका रुपमा रहेको ।

अनुसूचि १. गहुँ जोन कार्यान्वयन भएका क्षेत्रहरुको विवरण

क्र.सं.	स्थानिय तह	वडाहरु
१	मर्चवारी गाउँपालिका	४, ५, ६ ७
२	सम्मरीमाई गाउँपालिका	४, ६, ७
३	कोटहीमाई गाउँपालिका	५, ६, ७

अनुसुचि २. गहुँ जोन क्षेत्रमा आवद्द समुह, सहकारी तथा नीजि फर्मको विवरण

क्र.सं.	आवेदक कृषक समुह कृषि सहकारी	ठेगाना	टोलको नाम	आवेदकको प्रकार	अध्यक्ष / सचिवको नाम	सम्पर्क न.
१	जय माँ दुर्गा कृषक समुह	मर्चवारी-६	पिपरहवा	समुह	कृष्ण चौधरी	९८६०९६११३९
२	नेरुसमा कृषक समुह	सम्मरीमाई-६	महदेइयाँ	समुह	शिवनाथ कहार	९८०६९८३११०
३	सन्तक वीर कृषक समुह	सम्मरीमाई-६	तुर्कवलिया	समुह	राजेन्द्र प्र. मल्लाह	९८०४४२७५२२
४	सत साहेव तरकारी खेती समुह	सम्मरीमाई-६	तुर्कवलिया	समुह	विन्दवासिनी मल्लाह	९८०२६०१३००
५	लक्ष्मी कृषक समुह	सम्मरीमाई-४	केरहवा	समुह	केदार मल्लाह	९८००७६८५७०
६	समयमाई कृषक समुह	सम्मरीमाई-६	निविहवा	समुह	तारा चन्द्र वरुण	९८०५४४३५३४
७	नव दुर्गा कृषक समुह	कोटहीमाई-७	तिवारी कटया	समुह	अशर्फी कलवार	९८२१५२८१०८
८	कोटहीमाई कृषक समुह	कोटहीमाई-७	विशुनपुरवा	समुह	महेश प्रसाद यादव	९८२१५७०९०२
९	हरियाली कृषक समुह	सम्मरीमाई-६	त्रिवेनिमा	समूह	राम सेवक केवट	९८०५४०००७३
१०	कृषक जनउत्थान बहुउद्देशिय कृषक समुह	मर्चवारी-४	कालावंजर	समुह	केशर नाथ गिरी	९८१६४८१५७६
११	युवराज कृषक समुह	कोटहीमाई-७	विशुनपुरवा	समुह	राम प्रकाश यादव	९८१६४८१५७६

क्र.सं.	आवेदक कृषक समुह कृषि सहकारी	ठेगाना	टोलको नाम	आवेदकको प्रकार	अध्यक्ष / सचिवको नाम	सम्पर्क न.
१२	सर्वदिवी कृषक समुह	कोटहीमाई-७	परसहवा	समुह	विजय नाथ गुप्ता	९८०५४६९६७४
१३	अमर तरकारी खेती कृषक समुह	कोटहीमाई-६	हर्दी	समुह	बैजनाथ यादव	९८०४४८२३४८
१४	मनकामना स्मार्ट बहुउद्देशिय कृषक समुह	मर्चवारी-४	महदेवा	समुह	धर्म राज यादव	९८२१५७८११४
१५	उन्नती कृषक समुह	कोटहीमाई-७	तिवारी कटया	समुह	सुनिता कलवार	९८१९४१६३४१
१६	रुदलापुर महिला कृषक समुह	सम्मरीमाई-६	रुदलापुर	समुह	कमलावती कुर्मी	९८१७५३७८११
१७	किसान आदर्श कृषक समुह	सम्मरीमाई-७	बेतकुहवाँ	समुह	शुशील कुर्मी	९८१५४७६८६५
१८	कृषक हित तरकारी उत्पादन समुह	सम्मरीमाई-४	जिगिना	समुह	अवधेश बरई	९८४७०२१८२८
१९	समाज कल्याण कृषक समुह	कोटहीमाई-६	कच्चा	समुह	दिलिप कुमार यादव	९८४२९१५२९७
२०	जनकल्याण कृषक समुह	सम्मरीमाई-७	बेतकुईयाँ	समुह	इन्द्र जीत धवल	९८१५४३४१३१
२१	आर्दश किसान कृषि सहकारी संस्था	कोटहीमाई-७	विशुनपुरवा	समुह	नवनित यादव	९८२१५७०९०२
२२	ओम बहुउद्देशीय सहकारी संस्था लि.	कोटहीमाई-५	मझगावाँ	समुह	मुननु गडेरीया	९८०६९३१२९२
२३	जय सीता राम सहकारी संस्था लि.	कोटहीमाई-६	हर्दी	समुह	प्रेम चन्द पाण्डेय	९८१७१३४८२५
२४	नवदुर्गा स्वावलम्बन बहुउद्देशिय सहकारी संस्था लि.	कोटहीमाई-५	मझगावाँ	समुह	जितेन्द्र यादव	९८६३२३३२७१
२५	मर्चवारीमाई बहुउद्देशिय सहकारी संस्था लि.	मर्चवारी-४	महदेवा	समुह	सुनिल कुमार गिरी	९८५७०११२५०
२६	सुर्योदय कृषि सहकारी संस्था	कोटहीमाई-६	हर्दी	समुह	अरविन्द मौर्मा	९८६७५२२११४
२७	असुर बाबा कृषक सहकारी संस्था लि.	सम्मरीमाई-६	दयानगर	समुह	जनदिन यादव	९८०६९३१३३७
२८	अमरनाथ तरकारी पकेट संचालक समिति	सम्मरीमाई-६,	अवधपुर	समिति	राम रतन केवट	९८१२९०५८११
२९	मर्चवार लिफ्ट सिंचाई जलउपभोक्ता समिति	कोटहीमाई-५	मझगावाँ	समिति	नजिर अहमद मुसलमान	९८०२६५९३८८
३०	यादव जी कृषि फर्म	सम्मरीमाई-७	बेतकुईयाँ	फर्म	त्रियुगा नारायण यादव	९८४४७७५०४६

क्र.सं.	आवेदक कृषक समुह कृषि सहकारी	ठेगाना	टोलको नाम	आवेदकको प्रकार	अध्यक्ष / सचिवको नाम	सम्पर्क न.
३१	किलियम कृषि तथा तरकारी खेती फर्म	सम्मरीमाई-६	रुदलापुर	फर्म	जिवन प्रसाद कुर्मी	९८०६९३४८०४
३२	शँकर तरकारी तथा खेती फर्म	सम्मरिमाइ-६	त्रिबेनिया	फर्म	शँकर प्रसाद केवट	९८००७२१०५१

अनुसुचि ३. गहुँ जोन संचालक समन्वय समिति विवरण

क्र. सं.	नाम थर	ठेगाना	पद	सम्पर्क नं.
१.	श्री जगन्नाथ प्रसाद कुर्मी	सम्मरीमाई गा.पा.-०७	संयोजक	९८५७०४९५६५
२.	श्री अबधेश बरई	सम्मरीमाई गा.पा.-०४	सदस्य	९८४७०२१८२८
३.	श्री श्रीमती कुर्मी	सम्मरीमाई गा.पा.-०६	सदस्य	९८१७५३७२७३
४.	श्री कृष्ण चौधरी	मर्चवारी गा.पा.-०६	सदस्य	९८६०९६११३९
५.	श्री शिवनारायण यादव	मर्चवारी गा.पा.-०४	सदस्य	९८४३७९९८१७
६.	श्री रुखमणी पाल	मर्चवारी गा.पा.-०४	सदस्य	९८१७५७९२८३
७.	श्री राम नरेश मुराव	कोटहीमाई गा.पा.-०६	सदस्य	९८६७५२२११४
८.	श्री सुनिता कलवार	कोटहीमाई गा.पा.-०६	सदस्य	९८१९४१६२४१
९.	श्री दुर्गा प्रसाद चौधरी	कोटहीमाई गा.पा.-०४	सदस्य	९८४८६२२५४४

अनुसुचि ४.

विस्तारित जोनको प्रोफाईल अद्यवधिको लागि घरधुरी सर्वेक्षण फारम

जोन/सुपरजोन प्रोफाईल घरधुरी सर्वेक्षण फाम

गहुँ बाली

खण्ड क

सामान्य जानकारी

१.परिचयात्मक विवरण

१.१ **कृषकको नामः**	१.२ **उमेरः........वर्ष** ...

१.३ सम्पर्क नम्वरः ...

१.४ ठेगानाः गाँउपालिका/नगरपालिका .... वडा न .... टोलः ....

१.५ आवद्ध रहेको समुह /सहकारी /उद्यमीको नामः

....

१.६ परिवार सदस्य संख्याः........... महिलाः..........पुरुषः ....

बैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या :....................

१.७ शैक्षिक योग्यताः

अनौपचारिक शिक्षा मात्र	एस एल सी पास	एस एल सी भन्दा माथि......	निरक्षर ....

१.८ बालबालीकालाई कस्तो विद्यालयमा पढाउनु भएको छ ?

सरकारी .... छात्र.......... छात्रा......	निजि....................... छात्र.......... छात्रा........

१.९ बार्षिक आम्दानी मुख्य श्रोत

पेशा	आम्दानी(रु)		आम्दानी(रु.)
कृषि		बैदेशिक रोजगारी	
पशुपालन		स्वदेशमै जागिर	
ब्यापार		अन्य	
जम्मा			

२.जग्गाको विवरणः

२.१	तपाईको स्वमित्वमा रहेको कूल जग्गा कति छ?		................कट्ठा
२.२	जमिनको प्रकार	खेत	पाखो वारी ....
सिंचित		असिंचित	
खेत	पाखो	खेत	पाखो ....
२.३	सिंचाईको श्रोत कुन हो?	....	
२.४	पानीको श्रोत कति टाढा छ ?	....	

२.५	अरुको जग्गा अधियामा वा भाडामा वा समूहमा मिलेर खेती गर्नु भएको छ? छ भने कति क्षेत्रफल............			
अधिया	भाडामा लिएर		समूहमा मिलेर	
२.६	तपाईसगँ भएको सिंचाईको पूर्वाधार के हो ?	पाईप	कुलो: पक्की ☐ कच्ची ☐ दुवै ☐	अन्य

३. पुर्वाधारको विवरण:

३.१	हालको संरचना अनुसार जिल्ला सदरमुकामबाट खेती गर्ने जमिनको दुरी कति छ?....				
सदरमुकामवाट दुरी .... कि.मि. पैदल दुरी............... मिनेट ...					
३.२	सडकको पँहुच छ कि छैन?	छ भने सडकको नाम			
३.३	सडकको प्रकार कस्तो हो?	☐ मौसमी सडक	☐ ग्राभेल सडक		☐ पिच सडक
३.४	सडकवाट खेती गर्ने जमिनको दुरी कति छ?	.... कि.मि. .... पैदल दुरी .... मिनेट			
३.५	नजिकको बजार केन्द्र कुन हो?	बजारको नाम .... दुरी			
३.६	बजार केन्द्रबाट खेती गर्ने जमिनको दुरी कति छ?	.......कि.मि. पैदल दुरी ....मिनेट			
३.७	बिद्युतको सुविधा छ कि छैन ?	छ भने विद्युतको क्षमता/ फेज कति हो)प्रयोग गरेको (			
३.८	कुन कुन एफ. एम. सुन्नु हुन्छ	१	२		३
३.९	टेलिफोन तथा मोवाईल के के प्रयोग गर्नु भएको छ?	CDMA मोवाइल	Namaste मोवाइल	Ncell मोवाइल	CDMA सेट
३.१०	ईन्टरनेट चलाउनु हुन्छ?	मोवाइलबाट डाटाको प्रयोग	ADSL	Y-Max	अन्य

४. तपाईले कुन कुन वालीहरुको खेती गर्ने गर्नु भएको छ?

क्र.स.	बालीको नाम	क्षेत्रफल (कठ्ठामा)	जात	उत्पादन
१				
२				
३				

५. तपाईले पालन गर्नु भएका पशुपंक्षी के के छन्?

क्र.स.	पशुपंन्छी	संख्या	मुख्य मुख्य जात	उत्पादन
१	गाई/गोरु			
२	भैसी/रांगा			
३	वाखा			
४	वंगुर			
५	कुखुरा			
६	हाँस			

खण्ड ख

बाली बिशेष जानकारी

६. तपाइले कुन -कुन जातका गहुँ लगाउने गर्नु भएको छ ?

क्र.स.	जात	क्षेत्रफल (कठ्ठा)	उत्पादन (मे. टन)	विक्री परिमाण (मे. टन)	मुल्य (रु) प्रति के. जी	कैफियत

७. तपाइले मन पराउनु भएको गहुँका जातहरु कुन कुन हुन ?

क्रस	जात	मन पराउनुको कारण

८. सामान्यतया कति वर्षमा गहुँको बीउ फेर्नु हुन्छ ?

क. वर्षमा एक पटक   ख. २ वर्षमा   ग. ३ वर्षमा

घ. ४ वर्षमा

९. गहुँको श्रोत बीउ कहाँबाट ल्याउनुहुन्छ

क. आफ्नै उत्पादनबाट   ख. कृषि अनुसन्धान केन्द्र बाट

ग. एग्रोभेटबाट घ. कृषि ज्ञान केन्द्रबाट   ङ. वीउ कम्पनीबाट   च कृषि सहकारीबाट   छ. अन्य

१०. उन्नत गहुँ खेती सम्वन्धमा प्राविधिक सेवा एंव सहयोग कहाँ वाट पाउने गर्नु भएको छ ?

क. जिल्लामा रहेका कृषि कार्यालयबाट

ख. एग्रोभेट बाट

ग. नीजि नर्सरीबाट

ङ. स्थानीय तहको कृषि शाखाबाट

घ. छिमेकी कृषकबाट

११. गहुँ खेतीमा मलखादको प्रयोग गर्नु हुन्छ? यदि गर्नु हुन्छ कुन-कुन मल कति मात्रामा प्रयोग गर्नु हुन्छ ?

गोठेमल/कम्पोष्ट	युरिया (के.जी)	डिएपी (के.जी)	पोटास (के.जी)	अन्य

१२. मलखाद कुन कुन समयमा प्रयोग गर्नु हुन्छ ?

गोठेमल/कम्पोष्ट	युरिया (के.जी)	डिएपी (के.जी)	पोटास (के.जी)	अन्य

१३.	उन्नत प्रविधिको गहुँ खेती / गहुँको बीज वृद्दि सम्बन्धी तालिम लिनु भएको छ?	
	लिनु भएको छ भने कति पटक लिनु भएको छ?	
१४.	गहुँको विज वृद्धिमा बाली निरिक्षण गराउनु हुन्छ ?	
१५.	गहुँको विज वृद्दि गर्दा पृथकता दुरी अपनाउनुहुन्छ ?	
१६.	वीउको नमुना परिक्षण गराउनुहुन्छ ?	
१७.	गोडमेल कति पटक र कहिले गर्नु हुन्छ?	

☐ रोपेको २० २५ दिनपछि	☐ रोपेको ७०/७५ दिनपछि	☐ गहुँको बाला लाग्नु अघि	☐ अन्य

१८. सिचाइ कति पटक र कुन बेलामा गर्नहुन्छ ?...........

☐ बाली लगाउनु अघि	☐ रोपेको २०/२५ दिनपछि	☐ गहुँको बाला लाग्नु अघि	☐ अन्य

१९. तपाई गहुँ खेतीमा रासायनिक बिषादीको प्रयोग गर्नु हुन्छ ? यदि गर्नु हुन्छ भने कुन कुन बिषादी के को लागि गर्नु हुन्छ ?

क्र.स.	बिषादीको नाम	समस्या/कारण	मात्रा र पटक

२०. तपाईको गहुँ खेतीका मुख्य समस्याहरु के के छन्?

क्र. स	समस्याहरु	समस्या समाधानका प्रयासहरु	समस्या समाधानका सुझावहरु
१	उत्पादनमा समस्या		
२	प्रसोधन तथा भन्डारणमा समस्या		
३	बजारीकरणमा समस्या		

२१. तंपाईले माटोको जाँच गर्ने गर्नु भएको छ?

क) कहिले गर्नुभयो .... ख) माटोको अवस्था कस्तो रहेको थियो ? ....

ग) माटो सुधार गर्नु भयो त?.........

२२. गहुँ बालीमा कुनै घुसुवा वाली लगाउनु भएको छ?

क) छ ख) छैन

२३. छ भने कुन कुन वाली लगाउनु भएको छ?

क) ख) ग) घ)

२४. तपाईले उत्पादन गरेको वस्तुको मूल्य अभिबृद्धिका लागि के गर्नु भएको छ ?

क) ख) ग) घ)

२५. गहुँ/गहुँ बीउ उत्पादन सम्वन्धी विवरण

क्र. स.	उन्नत गहुँ खेति/ गहुँ विज वृद्धि	जात	क्षेत्रफल (कठ्ठा)	उत्पादन के.जी.	कैफियत

२६. तपाईले उत्पादित वस्तु बिक्रि गर्ने गर्नु हुन्छ? गर्छु गर्दिन र गर्नुन्छ भने को मार्फत बिक्री गर्नु हुन्छ?

क) समुह मार्फत ख) स्थानिय व्यापारी मार्फत ग) एग्रोभेट मार्फत घ) वीउ कम्पनी मार्फत

ङ) संघ संस्था मार्फत अन्य

२७. तपाईलाई उत्पादित वस्तुको बजारीकरणमा के के समस्याहरु छन्?

क) ख) ग) घ)

२८. तपाईलाई बजारीकरणका लागि कुनै निकायबाट सहयोग भएको छ वा छैन्?

क) छ ख) छैन

२९. छ भने कुन कुन निकायबाट सहयोग भएको हो?

क) ख) ग) घ)

३०. तपाईले गहुँ खेतीको खर्च अनुमान गर्नु भएको छ ?

क) छ ख) छैन

३१. तपाईले प्रति कठ्ठा कति खर्च गर्नु भएको छ?

क्र.स.	बाली	खर्च अनुमान

३२. तपाईको अनुभवमा गहुँ/ गहुँको बीउको मूल्य गत पाँच बर्षमा कस्तो रह्यो ?

क्र.स.	विवरण	बर्ष तथा उत्पादित वस्तु				
		२०७३	२०७४	२०७५	२०७६	२०७७
१	मौसमी बजार मूल्य (प्रति केजी)					
	घरबाट (Farm gate price)					
	स्थानीय बजार					
	थोक बजार					

३३. गहुँ/ गहुँको बीउको विक्रिबाट भएको आम्दानीको रकम के के मा प्रयोग गर्नु हुन्छ ।
प्राथमिकताका आधारमा (१) (२) (३) (४) (५) भन्नुहोस।

	खाद्य वस्तु खरिद
	घरायसी मनोरञ्जन्य सामाग्री साधनमा खर्च
	शिक्षा
	स्वास्थ
	बचत तथा ऋण लगानी
	अन्य

३४. गहुँ/ गहुँको बीउको खेतीको लागि कहीं बाट ऋण लिने गर्नु भएको छ ? यदि छ भने कँहा वाट
क) समुह सहकारी ख) वैंक ग) साहु महाजन घ) अन्य

३५. तपाईले गहुँ/ गहुँको बीउको खेतीको लागि बैक तथा सहकारीबाट सहुलियतपूर्ण कृषि ऋण लिनु भएको छ।
क) छ ख) छैन
यदि छ भने कति प्रतिशत ब्याजदरमा लिनु भएको छ।...........................
तपाईले सहुलियतपूर्ण कृषि ऋण लिदाँ केही झन्झट व्यहोर्नु पर्यो ?
क) पर्यो ख) परेन
यदी परेको भए कस्तो झन्झट व्यहोर्नु पर्यो।
क) ख) ग)

३६. तपाईले गहुँ खेती गर्दा यन्त्र औजार प्रयोग गर्नुहुन्छ । यदि गर्नुहुन्छ भने
क) खनजोत गर्दा ख) खनजोत तथा बीउ छर्न
ग) गोडमेल गर्न घ) गहुँ थ्रेसिङ गर्न

३७. तपाइले कृषि यान्त्रीकरणका लागि कुन कुन औजार उपकरण प्रयोग गर्नुहुन्छ ?
....

३८. प्रति रोपनी बीउ दर र रोप्ने तरिका

क स	बीउ दर	रोप्ने तरिका

३९. तपाइले उत्पादन गर्नु भएको गहुँ/गहुँको बीउको उपयोग कसरी गर्नु हुन्छ ?.............

४०. तपाईले गहुँ बालीमा बिमा गर्नु भएको छ ? यदि छ भने

क स	बिमा गरिएको क्षेत्रफल	मुल्य	सहयोगि संस्था

४१. गहुँ वीउको क्षेत्र विस्तार गर्ने सोच राख्नु भएको छ? यदि छ भने कति क्षेत्रफलमा
....

४२. गोठ सुधार कार्य गरी मलमुत्र व्यवस्थापन गर्नु भएको छ? ....

४३. तपाईको परिवारका सदस्य वैदेशिक रोजगारमा जानु भएको छ?

ख) छैन क) छ

४४. वाली उत्पादन परान्त, गहुँ वालीमा तलका कुन कुन क्रियाकलाप गर्ने गर्नु भएको छ?

क) ग्रेडिङ ख) प्याकिङ ग) भण्डारण घ) प्रशोधन

४५. तपाईको क्षेत्र नजिक वा गाउँमा वीउ भण्डारण तथा प्रशोधनका लागि पूर्वाधार छ ?

क) छ ख) छैन यदि छ भने कति क्षमताको छ ?

४६. तपाइको क्षेत्रमा के कस्ता सेवा प्रदायकहरु रहेका छन नाम उल्लेख गर्नुहोस ?

क्र.स.	संघ सस्थाको नाम	प्रकार	प्रवाह गर्ने सेवाको विवरण	कैफियत

४७. तपाइको क्षेत्रमा कस्ता प्रकारका कृषि व्यवसायहरु संचालित छन ?

क) एग्रोभेट

ख) वीउ तथा रासायनिक मलको कारोवार गर्ने सहकारी

ग) रासायनिक मलको मात्र कारोवार गर्ने सहकारी

घ) निजी उद्यमी

४८. गहुँ तथा गहुँ बीउ उत्पादन तथा बजारिकरणको बारेमा तपाईलाई मनमा लागेको तर छुटेको कुरा केही भन्नु छ ?.....